

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ»

Кафедра менеджменту та міжнародного бізнесу

Допустити до захисту

В.о. завідувача кафедри менеджменту та
міжнародного бізнесу

Янків М. Д.

«29» лютого 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

(на прикладі ТзОВ «РСП ШУВАР»)

Студента 2 курсу, групи ММОА-21
спеціальності 073 «Менеджмент»

Коковського Юрія Ігоровича

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Науковий керівник:

(підпис)

Кандидат економічних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Стадник Мирослава Євгенівна

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

Рецензент:

(підпис)

Директор ТОВ «РСП ШУВАР»

Федишин Іван Романович

(Прізвище, ім'я, по-батькові)

ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту та міжнародного бізнесу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

на магістерську роботу

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

(НА ПРИКЛАДІ ТЗОВ «РСП ШУВАР»)

Студента Коковського Ю.І. групи ММОА-21
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи Стадник М.Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

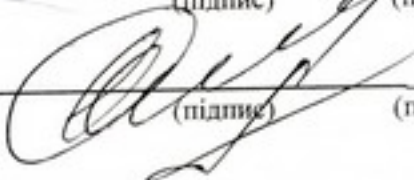
Консультанти _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент Єдиничи І.Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

В.о. завідувача кафедри Янків М.Д.
(підпис) (прізвище та ініціали)

«25» грудня 2023 р.

ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра _____
Ступінь _____
Галузь знань _____
Спеціальність _____

менеджменту та міжнародного бізнесу
Магістр
07 «Управління та адміністрування»
073 «Менеджмент (Менеджмент організацій і адміністрування)»

ЗАТВЕРДЖУЮ
в.о. завідувача кафедри менеджменту та міжнародного бізнесу
Яків М. Д.
«19» травня 2023 р.

ЗАВДАННЯ СТУДЕНТУ НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

Коковському Юрію Ігоровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Управління економічною безпекою підприємства (на прикладі ТзОВ «РСП ШУВАР»)

Керівник роботи: Стадник Мирослава Євгенівна,

кандидат економічних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по інституту від 17 травня 2023 р. № 38-2

2. Строк подання студентом роботи 12 лютого 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи Нормативно-правові акти та закони

України, наукові публікації за темою дослідження, статистичні дані

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно

розробити) Вступ. Теоретичний розділ – методологічні основи

дослідження. Практичний розділ – розрахунково-аналітичні матеріали.

Прогнозний розділ. Висновки. Список використаних джерел. Додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Таблиці та графіки, що розкривають суть проведеного дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<i>Консультанти відсутні</i>		

7. Дата видачі завдання 19 травня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Збір та опрацювання літературних джерел</i>	<i>вересень- 2023 р.</i>	<i>Остаточне затвердже- ння плану</i>
2.	<i>Написання першого розділу роботи</i>	<i>жовтень 2023р.</i>	<i>роботи</i>
3.	<i>Написання другого розділу роботи</i>	<i>листопад 2023 р.</i>	
4.	<i>Проходження переддипломної практики</i>	<i>листопад- грудень 2023 р.</i>	
5.	<i>Написання рекомендаційної частини роботи</i>	<i>грудень 2023 р. -січень 2024 р.</i>	
6.	<i>Попередній захист на кафедрі</i>	<i>лютий- 2024 р.</i>	

Студент

К. Юсєв
(підпис)

Коковський Ю.І.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

С
(підпис)

Стадник М.Є.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Коковський Ю.І. Управління економічною безпекою підприємства (на прикладі ТзОВ «РСП ШУВАР»). – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня магістр за галуззю знань «Управління та адміністрування» спеціальності «Менеджмент» спеціалізації «Менеджмент організацій та адміністрування». Львів, 2024.

Обсяг роботи становить 109 сторінки, включаючи 23 таблиці, 7 рисунків.

Розглянуто теоретичні та методичні основи управління економічною безпекою підприємства. Вивчено механізм забезпечення економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар». Запропоновано напрями вдосконалення управління економічною безпекою ТзОВ «РСП ШУВАР».

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблені відповідні висновки та внесено конкретні пропозиції.

Ключові слова: економічна безпека, управління, загрози, ризики, оцінка.

ANNOTATION

Kokovskyi Y.I. Management of the economic security of the enterprise (Exemplified by RSP SHUVAR LLC). – Manuscript.

Research for obtaining a master's degree in the field of knowledge «Management and Administration» specialty «Management» specialization «Management of organizations and administration». Lviv, 2024.

The volume of work is 109 pages, including 23 tables, and 7 figures.

Theoretical and methodical foundations of managing the economic security of the enterprise are considered. The mechanism of ensuring the economic security of RSP Shuvar LLC was investigated. Suggestions for improving the management of economic security of RSP SHUVAR LLC are provided.

Based on the processing of theoretical and practical materials, appropriate conclusions were made, and specific proposals were suggested.

Keywords: economic security, management, threats, risks, assessment.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1. Поняття системи економічної безпеки підприємства та її структура	9
1.2. Теоретичні засади оцінки економічної безпеки підприємства	18
1.3. Основи управління економічною безпекою підприємства	31
Висновки до розділу 1	38
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТЗОВ «РСП ШУВАР»	40
2.1. Загальна характеристика ТЗОВ «РСП ШУВАР».....	40
2.2. Аналіз фінансового стану підприємства ТЗОВ «РСП Шувар»	47
2.3. Оцінка економічної безпеки підприємства ТЗОВ «РСП Шувар»	61
Висновки до розділу 2	70
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТЗОВ «РСП ШУВАР»	72
3.1. Напрями регулювання управління економічною безпекою ТЗОВ «РСП ШУВАР».....	72
3.2. Організаційно-правові питання запобігання банкрутству	80
3.3. Ризики проекту та економічної безпеки ТЗОВ «РСП ШУВАР».....	90
Висновки до розділу 3	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки.

Практика і наукові дослідження показують те, що організація сучасної підприємницької діяльності потребує відпрацювання і створення системи економічної безпеки, яка б ураховувала ті негативи, що може спричинити кожна сторона або економічна дія щодо підприємства.

Вивчення теоретичної спадщини дозволило зробити висновок про те, що більшість вчених свої дослідження присвячували або аналітичному огляду негативів, що відбиваються на економічній безпеці, або прогностичним підходам до зміни внутрішнього і зовнішнього середовища підприємств. Наголосимо і на тому, що до цих пір відсутня методологія визначення чинників забезпечення економічної безпеки, а також правова база регулювання цих питань і в цілому концепція економічної безпеки підприємств.

Таким чином, недостатня розробка проблеми економічної безпеки підприємств, її доцільність і затребуваність обумовили вибір теми курсової роботи, її цільову спрямованість і структуру.

Тому темою даної дипломної роботи є дослідження явища економічної безпеки підприємств, факторів впливу на нього, а також розробка та обґрунтування механізму його забезпечення.

Метою дослідження є комплексне дослідження основних аспектів управління економічною безпекою підприємства.

Відповідно до встановленої мети поставлені і вирішені такі **завдання**:

- визначення сутності системи економічної безпеки підприємства та її структури;
- обґрунтування теоретичних засад оцінки економічної безпеки підприємства;
- з'ясування основ управління економічною безпекою підприємства;

- дослідження фінансового стану підприємства ТзОВ «РСП Шувар»;
- оцінка економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар»;
- визначення напрямів регулювання управління економічною безпекою ТзОВ «РСП Шувар»;
- оцінка економічної ефективності проекту зміцнення економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар»;
- оцінка ризиків проекту та економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар».

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні засади управління економічною безпекою підприємства.

Об'єктом дослідження є процес управління економічною безпекою підприємства ТзОВ «РСП ШУВАР».

Методи дослідження, що використовувались у роботі: загальнотеоретичні методи дослідження (аналіз та синтез, абстрагування та конкретизації, індукції та дедукції тощо), розрахунок абсолютних, відносних та середніх показників, метод аналізу коефіцієнтів, трендовий аналіз, табличне та графічне відображення даних тощо.

Інформаційною базою дослідження послужили праці вітчизняних та закордонних науковців та практиків, законодавчі акти України, бухгалтерська та статистична звітність підприємства ТзОВ «РСП Шувар».

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці пропозицій оцінки системи економічної безпеки підприємства за сукупністю теоретичних, методичних і прикладних аспектів та розробка антикризових заходів для підприємств, пошук джерел взаємовигідного інвестування.

Структура роботи передбачає вступ, три розділи в яких викладено основний результат проведеного дослідження, висновки, список використаних джерел й додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття системи економічної безпеки підприємства та її структура

Навіть за умов стабільної економіки, а особливо гостро за умов кризи, пандемії, війни, виживання підприємства може залишатись непередбачуваним, і настане питання його економічної безпеки чи навіть банкрутства. Тому питання зміцнення економічної безпеки підприємства, подолання загроз та ризиків його діяльності завжди залишається актуальним, а особливо за умов невизначеності.

За останні десятиріччя значення терміна «безпека» значно розширилось. Так, під «безпекою» розуміють: діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення і відвернення загрози, здатної загубити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодованих збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку; конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого суб'єкта та його спроможність протистояти змінам умов існування [45].

На даний час Україна бореться за своє виживання, кожна країна світу щомиті зіштовхується з меншими чи більшими проблемами, які несуть загрозу її існуванню: то економічні кризи, то пандемія, то демографічні кризи, то війни тощо. Таким чином, гостро постає питання Національної безпеки: питання виживання країни та її збереження.

Вперше світ почув термін «національна безпека» у 1904 році, коли Президент Сполучених Штатів Америки Теодор Рузвельт пояснював військові дії в зоні Панамського каналу необхідністю збереження його країни, оборони її від загроз.

Закон України «Про національну безпеку України» трактує «національну безпеку України» як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних

інтересів України від реальних та потенційних загроз» [52].

Попри це законодавчо закріплене визначення науковці подають власні трактування даної категорії, розглядаючи її як систему функціональних складових: економічної, військової, політичної, інформаційної, соціальної, екологічної та інших, які також є системами нижчого порядку.

Усі види функціональних складових національної безпеки тісно пов'язані між собою: за політичної нестабільності знижується економічний розвиток, виникають збройні конфлікти; зменшення фінансових поступлень викликає погіршення соціального забезпечення, вирішення екологічних, демографічних та інших проблем тощо. Хоча в кожному випадку усе пов'язане з економікою, її розвитком та здатністю фінансувати ті чи інші проекти (рис.1.1).

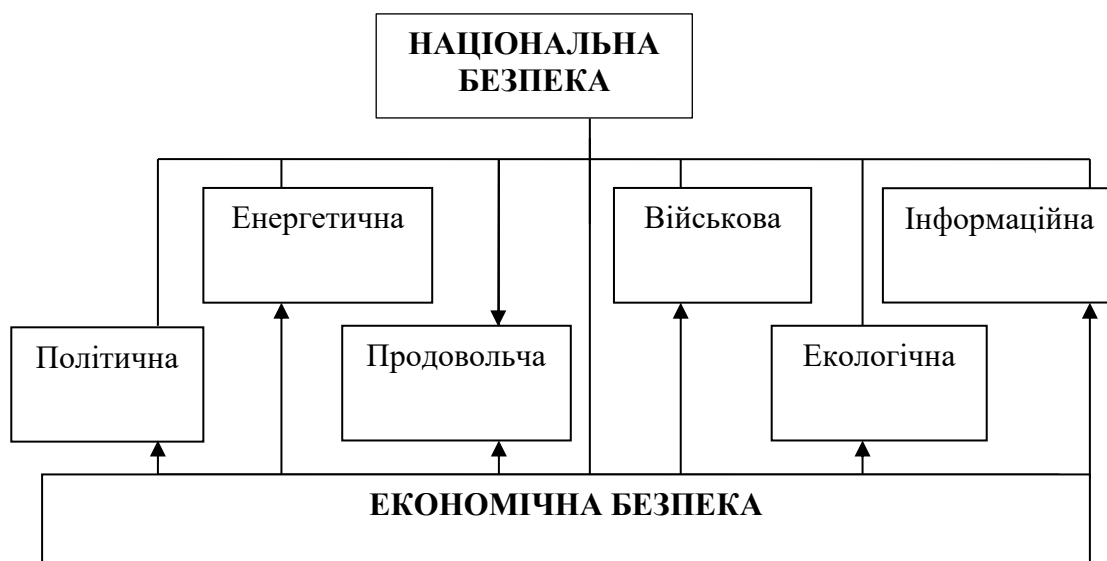

Рис.1.1. Місце економічної безпеки в структурі національної безпеки*

*Сформовано автором

У Конституції України (стаття 17) визначено: що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу», а статтею 3 закріплено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [32].

Виконаний вище аналіз феноменів «безпека», «небезпека», «нація», «націоналізм», поняття «національні інтереси» та підходів визначення змісту поняття «національна безпека» в контексті відображення ними мети та характеристики розвитку соціальних систем дає підстави стверджувати про три взаємозалежні рівні «національної безпеки»: безпека людини (громадянина), безпека суспільства та безпека держави. Принциповим є те, що ці рівні «національної безпеки» є величинами змінними [60, с. 94].

Який із цих рівнів національної безпеки посідатиме першість залежить від значного кола факторів та часових обставин. У часі війни нам потрібно зберегти державу і не втратити її захисників, а в часі пандемії на перше місце вийшла безпека особистості і т.д. Щораз важливість кожного рівня може змінюватись.

У ринковій економіці обов'язковими елементами механізму забезпечення економічної безпеки виступають домінування приватної власності, ринкове регулювання, обмеження державного регулювання, свобода підприємницької діяльності, конкуренція, обмеження монополізму тощо. Ці складові забезпечують розвиток ринкової економіки, проте вони також містять у собі і певні загрози: недобросовісна конкуренція, банкрутство, важкі соціальні наслідки тощо.

Тому економічна безпека – це життєва необхідність для будь-якого суб'єкта суспільства. У зв'язку з багатогранністю категорії «економічна безпека» мають місце різні підходи щодо розуміння її сутності, змісту, та визначення.

Таким чином, економічну безпеку розглядаємо як: стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх і зовнішніх загроз; конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого суб'єкта та його спроможність протистояти змінам умов існування; стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку; здатність системи протистояти загрозі виникнення втрат [45].

Проте, й інші визначення поняття «економічна безпека» також не в повній мірі розкривають його сутність і зміст. По-перше, економічна безпека не розглядається як безпека економічної системи, яка піддається впливам різних факторів і реагує на ці впливи. По-друге, не відображається протидія загрозам, внаслідок чого можуть бути втрати, що може становити для системи небезпеку. По-третє, дослідники розглядаючи економічну безпеку «як стан захищеності, чи стан економіки, або сукупність умов і факторів ... тощо», упускають з уваги активну сторону діяльності підприємств щодо зміцнення економічної безпеки.

Якщо підходити до визначення економічної безпеки системно і комплексно, то найближче до цього підходу є визначення В.А.Лукіна, де під «економічною безпекою розуміється здатність системи протистояти загрозі виникнення втрат» [4]. Однак і у даному випадку йдеться лише про протидію загрозі виникнення втрат, і не видно діяльності, пов'язаної із забезпеченням реалізації економічних інтересів системи. Наприклад, проведення конкурентної розвідки, якою у сучасному бізнес-середовищі займаються фірми, які хочуть збільшити свою частку на ринку, чи отримати інші конкурентні переваги.

Наявність різних підходів щодо розуміння сутності і змісту економічної безпеки мають місце, насамперед тому, що дослідники не керуються відповідними вихідними положеннями, які б слугували, свого роду, компасом. Основними такими відправними пунктами є:

- суспільство та його суб'єкти є складними соціально-економічними системи відкритого типу;
- характерною ознакою життєдіяльності суб'єктів суспільства є наявність економічних інтересів та різних загроз щодо їх реалізації;
- здійснення загроз призводить, як правило, до втрат соціально-економічної системи;
- для самозбереження та розвитку соціально-економічна система виконує функцію пов'язану з протидією загрозам.

Потреба забезпечення безпеки соціально-економічної системи виникає, якщо з'являються загрози економічного характеру. Таким чином, зміст

економічної безпеки проявляється через взаємодію суб'єктів суспільства та суб'єктів економічної безпеки, захисту економічних інтересів за рахунок подолання загроз та розробки заходів протидії їм (рис. 1.2).

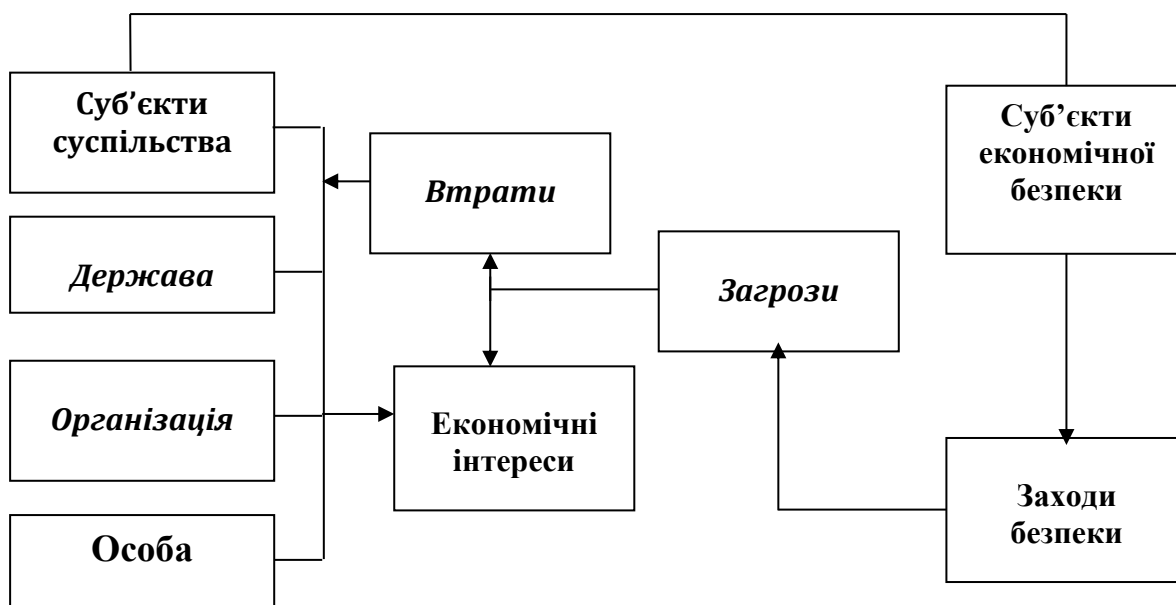

Рис. 1.2. Зміст економічної безпеки*

*сформовано автором

Економічні інтереси – це усвідомлені потреби, виражені в якісній чи кількісній формі, задоволення яких є необхідним для функціонування системи (держави, організації, особи) [18, с. 18].

Не усі перешкоди, що виникають в процесі суспільного розвитку, можна класифікувати як загрози. Окремі з них носять об'єктивний характер і не є загрозами. Так, зниження ефективності виробничої діяльності підприємства, конкурентоспроможності, ріст затратності виробництва – це усе негативні явища, які чинять перешкоди стабільного розвитку економіки підприємств і країни в цілому. Однак, усі вони мають шляхи вирішення за рахунок мінімізації впливу негативних чинників і активізації резервів покращення економічної ситуації.

Натомість, загрозами можуть бути процеси та явища, що пов'язані із взаємовідносинами економічного характеру. Їх також можна розділити на:

- об'єктивні (не залежать від волі людини, спричинені негативним впливом природних явищ на ресурси підприємства та їх пошкодженням, завданням втрат);

- суб'єктивні (пов'язані із недобросовісною конкуренцією, завданням конкурентам навмисних втрат, шкоди майну, продукції, іміджу тощо).

В.І. Франчук розглядає загрози як «дію дестабілізуючих природних і (або) суб'єктивних факторів, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією, порушенням законів та норм, цілісності процесів чи об'єктів, що можуть спричинити потенційні або реальні збитки [75, с. 65].

У стані економічної небезпеки відбувається вплив дестабілізуючих чинників на економіку підприємства, що спричиняє втрату матеріально-технічної бази, здатності до простого відтворення та захисту від банкрутства, тобто настають деструктивні граничні зміни в соціально-економічній системі, викликані реальними втратами, пов'язаними з реалізацією загрози [25, с. 19].

Іншими словами, стан соціально-економічної системи може змінитися від безпечного до небезпечного у зв'язку з моральними і/або матеріальними втратами, якщо буде порушена межа між полем безпеки і полем небезпека.

Наприклад, за світовим виміром граничний показник вітчизняних і іноземних інвестицій повинен складати не менше 17% від обсягу ВВП (це межа поля безпеки). При такому рівні інвестування ще зберігаються можливості для самовідтворення економіки і до певної міри забезпечення економічного зростання країни. Коли ж обсяги інвестицій нижчі за встановлений показник (наприклад 9%), тоді економічна система втрачає свою здатність до самовідтворення, а це шлях до банкрутства та втрати незалежності країни (це поле небезпеки).

Для забезпечення економічної безпеки надзвичайно важливим є протидія саме загрозам, бо у протилежному випадку буде мати місце економічна небезпека, подолати яку значно важче. Таким чином, «економічну безпеку» слід розуміти як стан і властивість системи та її функцію, що має два взаємопов'язаних напрями дій: захисний і наступальний. В комплексі це породжує нову якість економічної системи – її здатність, з одного боку попереджувати і припиняти дію загроз

(протидіяти), з іншого – створювати певні умови для реалізації економічних інтересів. Одночасно це становить основний зміст і предмет діяльності суб'єкта безпеки.

Отже, під економічною безпекою держави розуміють стан соціально-економічної системи в межах граничних значень та її здатність протидіяти загрозам і сприяти реалізації національних економічних інтересів [18, с. 5].

Загальне визначення економічної безпеки повинно конкретизуватись для окремого суб'єкта економічної діяльності кожного інституціонального рівня. Для забезпечення економічної безпеки суб'єктам суспільства доцільно використовувати відповідні критерії і показники економічної безпеки.

Критерій економічної безпеки – це ознака, за якою визначається стан і здатність суб'єкта суспільства протистояти загрозам чи проявам небезпеки [18, с. 11]. Кожний критерій має кількісне вираження – показник, що свідчить про стан суб'єкта. У залежності від втрат, які можуть бути внаслідок реалізації загрози, показник може бути різний. Для забезпечення економічної безпеки суб'єкта суспільства важливе значення має не стільки сам показник того чи іншого критерію, а його граничне значення (граничний показник).

Граничний показник – це, свого роду, індикатор, який сигналізує, з одного боку про зону безпеки, а з іншого – про розвиток небезпеки [18, с. 11]. Для характеристики стану економічної безпеки використовуються загальні і спеціальні критерії і їх показники, з урахуванням особливостей діяльності кожного суб'єкта суспільства (держави, первинної ланки господарювання, особи).

Будь-яка економічна система – це складний соціальний організм, для якого характерним є наявність великої кількості критеріїв і показників. Кожний з них характеризує його стан «здоров'я» чи «хвороби». Тому граничні показники (індикатори) економічної безпеки неможливо звести до однієї цифри, тобто визначити узагальнюючий показник безпеки. Спроби визначити подібні загальні показники безпеки не отримали практичного підтвердження. Безпека як посудина, зовні може бути дуже гарною, але маленька тріщина зведе її якості нанівець.

Здатність соціально-економічної системи протидіяти загрозам залежить, в основному, від наявності у її складі підсистеми економічної безпеки і її ефективності. У свою чергу вона також, коли розглядається самостійно, відокремлено, може визначатися як система. Система економічної безпеки включає складові елементи, суб'єкти і об'єкти безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки.

Суб'єктами економічної безпеки суспільства виступають: держава та її інститути, первинні ланки господарювання (які визначаються як юридичні особи); домогосподарства і окремі фізичні особи. Кожний суб'єкт економічної безпеки виконує одні й ті ж за сутністю, але можуть бути різними за змістом і характером, функції щодо протидії тим чи іншим загрозам, захищаючи власні економічні інтереси. У свою чергу, кожний наведений вище суб'єкт також має власну систему економічної безпеки, яка складається з таких же елементів, які відрізнятимуться своєю специфікою. Разом з тим, у добре сформованій системі економічної безпеки суспільства, вони взаємно доповнюють одне одного і підпорядковані згідно з ієрархією суспільного статусу.

Об'єктами економічної безпеки є все те, на що спрямовані дії суб'єкта щодо забезпечення його безпеки. У загальному, це економічні інтереси у сфері матеріальних ресурсів, в тому числі природних, інформаційних, фінансових і людських ресурсів та економічних відносин на рівні кожного інституційного рівня: держави, первинної ланки господарювання, особи.

Механізм забезпечення економічної безпеки передбачає формування і реалізацію функцій, засобів, принципів.

Функції – це види діяльності, які впливають із предмету економічної безпеки і виконуються суб'єктами безпеки та тими силами, які ними залучені. Кожний суб'єкт виконує, в основному, одні і ті ж за змістом функції, але різні за характером та завданнями [3, с. 19-20]. Основними з них є:

- збір і аналіз інформації про процеси у сфері економіки, технологій тощо, необхідної для реалізації суб'єктом суспільства власних економічних інтересів;

- виявлення внутрішніх і зовнішніх загроз, їх причин, умов та джерел походження щодо конкретного об'єкта безпеки;
- формування граничних показників (індикаторів) економічної безпеки;
- моніторинг розвитку загроз, оцінка їх можливих наслідків (процесу розвитку і перетворювання загрози у небезпеку та ін.);
- експертиза рішень, що приймаються з точки зору економічної безпеки;
- формування нормативно-правової бази для протидії загрозам (для держави – закони та підзаконні нормативні акти здійснення економічної безпеки, для фірми – це втілення державних нормативних актів у статутні положення, інструкції, нормативи, накази і розпорядження тощо);
- формування організаційних структур здійснення економічної безпеки (для держави – це інституціональні установи-міністерства, відомства, предметом діяльності яких є економічна безпека; для фірм – це служби безпеки або функціональне закріплення обов'язків з економічного захисту за окремими неспеціалізованими структурами фірми);
- формування і здійснення суб'єктом безпеки суспільства моделей захисту економічних інтересів;
- розробка і проведення загальних і спеціальних заходів з економічної безпеки, які реалізуються в усіх напрямках і видах діяльності суб'єкта господарювання [3, с. 19-20].

У кожному конкретному випадку, предмет економічної безпеки визначається характером, станом і розвитком загроз, способами і формами організації діяльності суб'єктів безпеки суспільства щодо протидії цим загрозам.

Засоби – це можливості, які можуть бути використані суб'єктом в протидії загрозам чи небезпеці. Основними засобами можуть бути: техніко-технологічні, правові, економічні, інформаційні, політичні, ідеологічні, моральні, організаційні, фізичні [18, с. 14].

Принципи – це відправні положення, свого роду компас, за яким потрібно звіряти свої рішення підчас вибору засобів та формування заходів щодо забезпечення економічної безпеки [18, с. 15], основні з них наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні принципи економічної безпеки*

№ п/п	Принципи	Трактування
1.	Правомірність	Діяльність суб'єктів безпеки повинна здійснюватися виходячи з верховенства права в межах діючого законодавства.
2.	Системність	В організації економічної безпеки немає «важливих» та «неважливих» елементів. Небезпека як рідина, проникає в економічну систему через кожен невеличку щілину.
3.	Достатність	Застосовувати треба такі засоби і заходи активного і пасивного захисту, які були б достатніми щодо протидії загрозам чи небезпеці. Це мінімізує витрати.
4.	Гнучкість	Суб'єкт економічної безпеки повинен застосовувати моделі економічної безпеки в залежності від характеру і рівня розвитку загрози чи небезпеки. Це надає мобільності в діяльності у сфері безпеки і підвищує її ефективність.
5.	Своєчасність	Суб'єкт економічної безпеки повинен діяти на випередження розвитку загрози чи небезпеки, що дозволить уникнути втрат, або звести їх до мінімуму.

*Джерело: [18, с. 15]

Усі перелічені принципи призначені для підтримання та зміцнення економічної безпеки підприємства.

1.2. Теоретичні засади оцінки економічної безпеки підприємства

За ринкових умов господарювання дуже важливого (якщо не вирішального) значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької та інших видів діяльності. Для визначення економічної безпеки підприємства, перш за все, необхідно описати його діяльність і порівняти її із діяльністю іншого виробничого підприємства.

Підприємство, функціонуючи на ринку товарів та послуг, водночас є активним учасником інших сегментів ринку. На ринку засобів виробництва воно купує необхідне обладнання, інвентар, інші матеріальні цінності; на ринку цінних

паперів купує і продає акції, облігації, векселі. Ринок праці, з одного боку, забезпечує підприємство кваліфікованою робочою силою, з іншого – приймає надлишкову робочу силу і перерозподіляє її між галузями і підприємствами. Підприємство має потребу у великому обсязі кредитних ресурсів в межах специфіки своєї діяльності та в інших видах інвестицій. Ефективність підприємницької діяльності підприємства певною мірою визначається станом та кон'юктурою ринків, на яких працює або з якими взаємодіє підприємство. Це обумовлює необхідність розгляду основних узагальнюючих характеристик ринку (сфери діяльності) підприємства з точки зору їх впливу на господарську діяльність підприємства.

В умовах ринкової економіки підприємства здійснюють свою діяльність з метою отримання відповідного доходу (прибутку). Прибуток підприємства – це фінансовий результат підприємства, абсолютний показник, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідну та іншу діяльність та характеризує ступінь успіху проведення цієї діяльності. Прибуток підприємства – це особливий фінансовий показник у сфері діяльності суб'єктів господарювання [36, с. 313].

Різниця між ціною продажу та купівлі товарів на різних стадіях реалізації товару являє собою дохід підприємства за одиниці реалізованого товару.

Валовий дохід підприємства формується як різниця між виручкою від реалізації товарів та сумою оплати постачальникам закуплених товарів.

Водночас можливості підприємства щодо успішного продажу своєї продукції (товарів, послуг) і отримання доходів залежать від ефективності організації торговельно-технологічних процесів, ступеня використання наявного ресурсного потенціалу, раціональності здійснених витрат тощо.

Для кращого розуміння суті доходів та прийняття управлінських рішень щодо шляхів їх максимізації доречною є їх системна класифікація. Часто автори пропонують розрізняти отримані підприємством доходи за видом діяльності [56]:

1. Доходи від торговельної діяльності: від продажу товарів, операцій з тарою, від перемірювання тканин, надання платних додаткових торговельних послуг [56].

2. Доходи від виробничої діяльності, до складу яких входить:

– виручка від реалізації всіх видів товарної продукції, напівфабрикатів, відходів (за наявності власного виробництва);

– виручка від послуг промислового характеру (ремонтно-будівельних, транспортних і ін.), що виконані та реалізовані «стороннім споживачам» [56].

3. Доходи від посередницької діяльності, отримані у вигляді:

– суми комісійних винагород (відсотків);

– додаткової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг), якщо підприємство є посередником і бере участь у розрахунках при виконанні домовленості;

– доходів від робіт (послуг), які виконані тимчасовими творчими колективами для інших підприємств тощо [56].

4. Доходи від інвестиційно-кредитної діяльності, до складу яких входять:

– доходи, отримані від пайової участі в спільних підприємствах;

– доходи, отримані від надання майна в оренду (лізинг);

– дивіденди (відсотки), отримані за акціями, облігаціями та іншими цінними паперами, що придбані підприємством;

– доходи від депозитних вкладів підприємства та інше [56].

5. Доходи від продажу майнових та інтелектуальних прав (власності) підприємства, отримані при реалізації:

– майна підприємства (включаючи основні фонди), матеріальних обігових активів;

– нематеріальних активів («ноу-хау», патентів, фірмового знаку, торгової марки), програмних продуктів [56].

6. Інші види доходів:

– доходи від курсової різниці валютних коштів та цінних паперів, які належать підприємству;

– суми економічних санкцій та відшкодувань збитків, отриманих підприємством;

– доходів від об'єктів соціально-побутової сфери підприємства: плата за утримання дітей в дитячих дошкільних закладах, оплата путівок та інше [56].

Доходи підприємства мають складну структуру, в якій найвагомішою частиною є доходи від основної діяльності, які ще іменують валовим доходом.

Дохід від реалізації товарів (робіт, послуг) – це плата за посередництво у торгівлі між виробниками та споживачами і їх реалізація, що входить до виручки торговельного підприємства як її частина.

За сферою діяльності підприємства прийнято розділяти на виробничі та торговельні, які мають також різну цінову політику за рядом ознак (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика цінової політики виробничого та торговельного підприємств*

Особливості, притаманні ціновій політиці	Виробниче підприємство	Торговельне підприємство
1.Предмет цінової політики	Ціна реалізації продукції.	Елемент ціни – торгова надбавка.
2. Ступінь самостійності	Повна, рівень ціни формується самим підприємством	Орієнтація на цінову політику виробника товару і ціни на товари-аналоги на ринку.
3. Лімітуючі фактори	Собівартість виробництва, попит покупців.	Ціна закупівлі, витрати обігу, ціна реалізації.
4.Характер цінової політики	Монотоварний (з окремих видів продукції).	Політоварний (за асортиментними групами).

*Джерело: [54, с. 117].

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути:

1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів);

2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер [53, с. 4].

Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передовсім керівників і функціональних менеджерів).

Забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз з кожної функціональної складової та розроблення на їх основі системи протидіючих і застережних заходів.

Важливою передумовою охорони **фінансової** складової економічної безпеки є планування (включаючи й бюджетне) комплексу необхідних заходів та оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення тим чи тим суб'єктом господарювання фінансово-економічної діяльності.

Ступінь фінансової безпеки характеризують такі показники:

$\pm E_c$ – надлишок чи дефіцит власних обігових коштів, що використовуються для формування запасів і покриття господарських витрат;

$\pm E_m$ – надлишок чи дефіцит власних обігових коштів, а також середньо- та довгострокових позик;

$\pm E_n$ – надлишок чи дефіцит загальної величини обігових коштів.

Спосіб їх розрахунку:

$$\pm E_c = E_c - Z \quad (1.1)$$

$$\pm E_m = (E_c + K_m) - Z \quad (1.2)$$

$$\pm E_n = E_c = K_m + K_t \quad (1.3)$$

де E_c – сума власних обігових коштів; Z – норматив власних обігових коштів; K_m – величина середньо- та довгострокових позик; K_t – короткострокові кредити та позики.

Залежно від значень оцінюваних показників виділяють п'ять областей фінансової стійкості:

1) *абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека*, коли підприємству досить власних джерел формування запасів та покриття витрат:

$$\pm E_c \geq 0, \pm E_m \geq 0, \pm E_n \geq 0 \quad (1.4)$$

2) *нормальна фінансова стійкість і нормальний рівень безпеки*, коли підприємство практично обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат:

$$\pm E_c \approx 0, \pm E_m \approx 0, \pm E_n \approx 0 \quad (1.5)$$

3) *нестійка фінансова стійкість і нестабільний рівень фінансової безпеки*, коли підприємству недостатньо власних обігових коштів, нестача яких компенсується середньо- та довгостроковими позиками:

$$\pm E_c < 0, \pm E_m \geq 0, \pm E_n \geq 0 \quad (1.6)$$

4) *критичний фінансовий стан і критичний рівень фінансової безпеки*, коли підприємству недостатньо власних обігових коштів, і воно залучає короткострокові кредити (окрім середньо- та довгострокових позик):

$$\pm E_c < 0, \pm E_m < 0, \pm E_n \geq 0 \quad (1.7)$$

5) *кризовий фінансовий стан і кризовий рівень фінансової безпеки*, коли підприємству недостатньо ні власних, ні позикових коштів, і воно перебуває на стадії банкрутства:

$$\pm E_C < 0, \pm E_M < 0, \pm E_H < 0 \quad (1.8)$$

Слід зазначити, що забезпечення інтелектуальної і кадрової складових економічної безпеки охоплює взаємопов'язані і водночас самостійні напрями діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання:

- перший зорієнтований на роботу з персоналом підприємства, на підвищення ефективності діяльності всіх категорій персоналу;
- другий – на збереження й розвиток інтелектуального потенціалу, тобто сукупності прав на інтелектуальну власність або на її використання (у тому числі патентів і ліцензій) та на поповнення знань і професійного досвіду працівників підприємства [38, с. 89].

На першій стадії процесу охорони цих складових економічної безпеки здійснюється оцінка загроз негативних дій і можливої шкоди від таких дій. З-поміж основних негативних впливів на економічну безпеку підприємства виокремлюють недостатню кваліфікацію працівників тих чи тих структурних підрозділів, їхнє небажання або нездатність приносити максимальну користь своїй фірмі. Це може бути зумовлене низьким рівнем управління персоналом, браком коштів на оплату праці окремих категорій персоналу підприємства чи нерациональним їх витрачанням.

Рівень інтелектуальної безпеки підприємства можна розрахувати за допомогою наступних коефіцієнтів [66, с. 104-105]:

- *плинність* робітників високої кваліфікації – розраховується як відношення кількості робітників, яких було звільнено або які звільнились за власним бажанням до загальної кількості робітників певної кваліфікації;
- *питома вага* інженерно-технічних та наукових робітників – розраховується як відношення їх кількості до загальної кількості робітників;

– показник винахідницької (раціоналізаторської) активності – визначається як відношення кількості винаходів (раціональних пропозицій, ноу-хау тощо) до кількості робітників або саме до кількості інженерно-технічних робітників;

– показник освітнього рівня – можна розрахувати як відношення кількості осіб, що мають вищу освіту (або спеціальну освіту) у відповідності до профілю діяльності підприємства до загальної кількості працівників та інші показники.

Процес охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки, як правило, передбачає здійснення кількох послідовних етапів [59, с. 84]:

- Перший етап охоплює аналіз ринку технологій стосовно виробництва продукції, аналогічної профілю даного підприємства чи організації проектувальника.

- Другий етап – це аналіз конкретних технологічних процесів і пошук внутрішніх резервів поліпшення використовуваних технологій.

- На третьому етапі здійснюється: а) аналіз товарних ринків за профілем продукції, що виготовляється підприємством, та ринків товарів-замінників; б) оцінка перспектив розвитку ринків продукції підприємства; в) прогнозування можливої специфіки необхідних технологічних процесів для випуску конкурентоспроможних товарів.

- Четвертий етап присвячується переважно розробці технологічної стратегії розвитку підприємства.

- На п'ятому етапі оперативно реалізуються плани технологічного розвитку підприємства в процесі здійснення ним виробничо-господарської діяльності.

- Шостий етап є завершальним, на якому аналізуються результати практичної реалізації заходів щодо охорони техніко-технологічної складової економічної безпеки на підставі спеціальної карти розрахунків ефективності таких заходів.

Технологічний потенціал та технологічну безпеку підприємства характеризують наступні показники:

– рівень прогресивності технологій, що розраховується як відношення кількості використовуваних прогресивних сучасних технологій до загальної їх кількості.

– рівень прогресивної продукції, що розраховується як відношення кількості найменувань вироблених нових прогресивних видів продукції до загальної їх кількості.

– рівень технологічного потенціалу, що розраховується як частка технічних і технологічних рішень на рівні винаходів у загальній кількості нових рішень, використовуваних у виробничому процесі [20, с. 54].

Загальний процес охорони політико-правової складової економічної безпеки здійснюється за типовою схемою, яка охоплює такі елементи (дії) організаційно-економічного спрямування:

- аналіз загроз негативних впливів;
- оцінка поточного рівня забезпечення;
- планування комплексу заходів, спрямованих на підвищення цього рівня;
- здійснення ресурсного планування;
- планування роботи відповідних функціональних підрозділів підприємства;
- оперативна реалізація запропонованого комплексу заходів щодо організації належного рівня безпеки [20, с. 55].

Для оцінки рівня правової безпеки розраховують коефіцієнт співвідношення втрат підприємства внаслідок порушення трудових норм до загального розміру відвернутих юридичною службою втрат. Якщо втрат немає, то підприємство характеризується абсолютною правовою безпекою. Якщо втрати становлять: 25-50% - нестабільний стан; 50-75% критичний стан; 75-100% критичний стан.

Оперативна реалізація заходів з розробки та охорони інформаційної складової економічної безпеки здійснюється послідовним виконанням певного комплексу робіт, а саме:

- a) збирання різних видів необхідної інформації;
- b) обробка та систематизація одержаної інформації;

с) аналіз одержаної інформації;

д) захист інформаційного середовища підприємства, що традиційно охоплює:

- заходи для захисту суб'єкта господарювання від промислового шпionажу з боку конкурентів або інших юридичних і фізичних осіб;

- технічний захист приміщень, транспорту, кореспонденції, переговорів, різної документації від несанкціонованого доступу заінтересованих юридичних і фізичних осіб до закритої інформації;

- збирання інформації про потенційних ініціаторів промислового шпionажу та проведення необхідних запобіжних дій з метою припинення таких спроб.

е) зовнішня інформаційна діяльність.

Рівень інформаційної складової економічної безпеки визначається використанням неповної, неточної і суперечливої інформації в процесі приймання управлінських рішень.

Як показники рівня інформаційної безпеки розраховуються такі коефіцієнти [20, с. 59]:

- коефіцієнт повноти інформації ($K_{пл}$), який розраховується як відношення обсягу інформації, що є в розпорядженні особи, яка приймає рішення, до обсягу інформації, необхідної для прийняття цього рішення.

- коефіцієнт точності інформації (K_m), що розраховується як відношення обсягу релевантної (достовірної) інформації до загального обсягу наявної інформації;

- коефіцієнт суперечливої інформації ($K_{пр}$), що обчислюється як відношення кількості незалежних свідчень на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації.

Рівень інформаційної безпеки може бути визначений на основі значень добутку цих коефіцієнтів.

$$K_u = K_{пл} * K_m * K_{пр}. \quad (1.9)$$

Розрізняють 3 ступені інформаційної безпеки:

$K_u \geq 0,7$ – рівень інформаційної безпеки високий;

$0,3 \leq K_u < 0,7$ – рівень інформаційної безпеки середній;

$K_u < 0,3$ – рівень інформаційної безпеки низький [20, с. 60].

Проблему охорони екологічної безпеки суспільства від суб'єктів господарювання, що здійснюють виробничо-комерційну діяльність, можна вирішити тільки через розробку і ретельне дотримання національних (міжнародних) норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, які потрапляють у навколишнє середовище, а також дотримання екологічних параметрів продукції, що виготовляється.

Рівень екологічної безпеки підприємства може бути визначений як середнє рівнів окремих його факторів: пошкодження ландшафту, енергетичне забруднення середовища, утворення смітників відходів виробництва, забруднення водного і повітряного середовища. Для цього спочатку розраховують середній рівень деструктивного впливу за окремими складовими [20, с. 71]:

$$U_{д.в.} = \frac{1}{5} (k_{л} \frac{S_{л}}{S} + k_{з} \frac{S_{з}}{S} + k_{св} \frac{S_{св}}{S} + k_{вд} \frac{Z_{вд}}{Z_{пр.вд}} + k_{вз} \frac{Z_{вз}}{Z_{пр.вз}}), \quad (1.10)$$

де S – площа території, яка використовується підприємством; $S_{л}$ – площа пошкоджень ландшафту; $S_{з}$ – площа енергетично забрудненої території; $S_{св}$ – площа, зайнята під смітники; $Z_{вд}$ – фактична концентрація забруднюючих речовин у воді; $Z_{пр.вд}$ – гранична концентрація забруднюючих речовин у воді; $Z_{пр.вз}$ – гранична концентрація забруднюючих речовин у повітрі; k – коефіцієнт, що враховує ступінь пошкодження ландшафту ($k_{л}$), інтенсивність енергетичного забруднення ($k_{з}$), небезпеку речовин у відходах ($k_{св}$), у воді ($k_{вд}$), у повітрі ($k_{вз}$).

Величина рівня деструктивного впливу свідчить про стан екологічної безпеки:

- якщо коефіцієнт деструктивного впливу становить 0, то спостерігається абсолютна екологічна безпека;
- якщо коефіцієнт менший або рівний 0,25, то екологічна безпека нормальна;
- якщо коефіцієнт деструктивного впливу знаходиться в межах від 0,25 до 0,5, то наявний нестабільний екологічний вплив;
- якщо він знаходиться в межах вище 0,5 до 0,75, то настав критичний рівень екологічної безпеки;
- якщо значення вище за 0,75, то наявна екологічна криза.

Розглянемо принципову схему організації силової складової економічної безпеки. Аналіз загроз негативних впливів за силовою складовою економічної безпеки відповідно до причин їхнього виникнення включає [20, с. 73]:

1. Аналіз рівня організації силової складової економічної безпеки за напрямками, ресурсами, виконавцями, взаємодією та ефективністю витрат;
2. Прогнозування можливих негативних впливів та очікуваної шкоди від них;
3. Розробку рекомендованого комплексу заходів для запобігання можливим негативним впливам;
4. Планування бюджету на використання рекомендованого комплексу заходів і розрахунок очікуваної ефективності від його реалізації;
5. Планування підбору і спеціального навчання відповідного персоналу;
6. Оперативне планування реалізації пропонованих заходів за ресурсами та виконавцями.

Рівень силової складової економічної безпеки підприємства може бути визначений на основі оцінки імовірності реалізації загроз для цілісності майна та фізичної безпеки працівників підприємства. Визначення рівня силової складової економічної безпеки може бути розраховане на підставі таблиці 1.3.

Рівень економічної безпеки в цілому визначається у такій послідовності [20, с. 78]:

Таблиця 1.3.

Умови оцінки рівня силової складової економічної безпеки підприємства*

Рівень безпеки	Умови			
Високий	$P \leq 0,0001$ $Пт \approx Рз$	$P \leq 0,001$ $Вд < Пт \leq У$	$P \leq 0,01$ $Пч < Пт \leq ВД$	$P \leq 0,1$ $Пт \leq Пч$
Середній	$0,0001 < P \leq 0,001$ $Пт \approx Рз$	$0,001 < P \leq 0,01$ $Вд < Пт \leq У$	$0,01 < P \leq 0,1$ $Пч < Пт \leq ВД$	$0,1 < P \leq 0,2$ $Пт \leq Пч$
Низький	$P > 0,001$ $Пт \approx Рз$	$P > 0,01$ $Вд < Пт \leq У$	$P > 0,1$ $Пч < Пт \leq ВД$	$P > 0,2$ $Пт \leq Пч$

Умовні позначення: Р – імовірність витрат, Пт – величина можливих втрат; Рз – власні засоби підприємства; В – виторг від реалізації продукції; ВД – валовий дохід; Пч – чистий прибуток.

*Джерело: [20, с. 73]

1. Перевести у відносні оцінки показники рівнів кожної зі складових економічної безпеки за такою формулою:

$$O_i = \frac{1}{N_i} n_i, \quad (1.11)$$

де O_i – відносні оцінки і-тої складової економічної безпеки; N_i – кількість рівнів і-тої функціональної складової; n_i – номер рівня і-тої функціональної складової, рахуючи від найбільш несприятливого з них включно (наприклад розрізняють 5 рівнів фінансової безпеки вагомністю від 1 до 5 – кризову, критичну, нестійку, нормальну та абсолютну ситуацію).

2. Визначити вагомості V_i для кожної зі складових економічної безпеки.

3. Розрахувати інтегральну оцінку економічної безпеки як середньозважену складових. Чим вона буде ближче до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки. Аналіз окремих складових дозволить уточнити джерела загроз для підприємства.

Отже, аналіз і оцінка рівнів складових економічної безпеки є основою для розроблення комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам, та підвищення рівня економічної безпеки підприємства і відповідно розширення

його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов стабільного функціонування і розвитку.

1.3. Основи управління економічною безпекою підприємства

Запорукою успіху управлінського рішення як з приводу введення нового фінансового інструмента, так і стосовно реалізації за його допомогою конкретного проекту має слугувати інститут управління ризиками, або ризик-менеджмент, який включає:

- прогноз виникнення будь-яких потенційних ризиків у процес запровадження нововведення або реалізації конкретного проекту;
- вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що породжують ризик, або мінімізацію самого ризику чи негативних наслідків, які можуть виникнути від того чи іншого ризику.

Управління ризиками включає прогнозування можливості настання потенційно ризикової події, а відповідно дає можливість вчасно вжити заходів щодо запобігання або зниження ступеня наслідків, що можуть настати від ризику, який не можна локалізувати.

Управління економічними ризиками, як будь-яка інша система управління, має об'єкт та суб'єкт.

Об'єктом управління ризиками є здійснення економічної діяльності за умов невизначеності і економіко-правові відносини, ще виникають між господарюючими суб'єктами у процесі усунення чи реалізації ризику [39].

Суб'єкт такого управління – це група менеджерів підприємства та/або фахівців спеціалізованих компаній, які через різноманітні варіанти комбінованих дій здійснюють цілеспрямовану диверсифікацію ризиків для ефективної економічної діяльності [11].

Організація управління ризиками економічної діяльності передбачає створення підсистем та інфраструктурних елементів управління ризиками на рівні

підприємства. В організаційній структурі підприємства будь-якої форми власності ці функції може бути покладено як на спеціально створені структурні елементи, так і в сукупності на рівні співпраці фахівців аналітичних, юридичних відділів, служб безпеки тощо. Якщо є потреба, можна залучити фахівці спеціалізованих компаній, або ж узагалі функції з управління ризиками можуть передаватися іншим компаніям.

Під час реалізації економічних проектів завжди постає проблема прогнозування, вибору методів оцінювання і зниження ризиків. Прогнозування економічних ризиків у кожній конкретній ситуації здійснюється з урахуванням особливостей реалізації певного проекту або виконання певної угоди в межах наведеної вище класифікації.

При вимірюванні негативних наслідків, що можуть бути завдані ризиком, не можна розраховувати лише на фінансово-економічні інструменти, у тому числі на єдині показники у вартісному виразі. Таке звужене оцінювання визначає лише фінансово-майновий стан підприємства або фінансовий результат (прибуток або збиток) господарської операції (діяльності) окремого суб'єкта господарювання і не відображає ймовірності, якості навколишнього ділового середовища, суб'єктивних характеристик. У цьому полягає принципова відмінність між аналізом фінансово-господарської діяльності підприємства і оцінюванням економічних ризиків у межах їх управління. Цей процес є трудомістким, має високі затрати інтелектуальної праці і потребує пошуку та врахування значного обсягу додаткової інформації, що так чи інакше може дозволити здійснити об'єктивне оцінювання ризиків. Найкращі результати такої діяльності дає змогу досягти експертний аналіз, що проводиться з розподілом результатів ризик-менеджерами підприємства і залученими фахівцями.

Узагальнюючи різні підходи до оцінювання економічних ризиків, можна виділити певну модель такого оцінювання [11]:

— визначення зацікавлених осіб-користувачів аналітичної інформації (менеджмент підприємства, власники корпоративних прав);

- вибір ключових показників, що якнайкраще характеризують певну економічну альтернативу;
- визначення факторів, щодо яких ризик-менеджер не має одностайної думки щодо їхнього впливу на економічний ризик;
- встановлення граничних меж ризику;
- визначення ризикової альтернативи.

Після оцінювання й вимірювання економічного ризику постає питання щодо прийняття управлінського рішення стосовно методів зниження ризику. Головним завданням розв'язання цієї проблеми є забезпечення оптимального співвідношення між рівнем досягнутого зниження ризику і необхідними для нього додатковими витратами. Проте слід вважати на неможливість зменшення впливу деяких неконтрольованих чинників ризику (очікування кризи чи піднесення економіки в цілому, рух банківського відсотка, війни, форс-мажор тощо).

У світовій практиці існує безліч різних і досить ефективних способів зниження ризику. Найчастіше застосовують такі: страхування, диверсифікація, передання ризику, лімітування, збирання додаткової інформації, забезпечення якості виробленої продукції, перевірка бізнесових партнерів, бізнес-планування, підбір персоналу підприємства, організація захисту комерційної діяльності підприємства (у тому числі комерційної таємниці).

Страхування економічної діяльності спрямоване на захист її кінцевого результату, забезпечення досягнення поставлених цілей. За умов ринку особливу актуальність має страхування від фінансових комерційних, технічних ризиків. За умов підвищеної конкуренції на ринку страхування виникає можливість для страхування правових і політичних ризиків. Страхування є ефективним методом захисту суб'єктів господарювання від несприятливих змін економічної кон'юнктури та дозволяє гарантовано отримати запланований економічний ефект від діяльності підприємства.

Іншим ефективним способом обмеження ризику є диверсифікація. Диверсифікація – це процес розподілу коштів, що інвестуються між різними об'єктами вкладення, які безпосередньо не пов'язані між собою. У цьому випадку

при ураженні ризиками одного з об'єктів інвестування суб'єкт господарювання отримує певний економічний ефект від прибутковості інших.

Розрізняють два основних види диверсифікації економічної діяльності: виробнича та фінансова.

Під виробничою диверсифікацією розуміють збільшення асортименту продукції (послуг), що виробляються. При цьому виділяють вертикальну й горизонтальну диверсифікації. Вертикальна диверсифікація – це поповнення асортименту виробами, схожими на товари, які вже випускає підприємство. Горизонтальна диверсифікація – це поповнення асортименту продукцією, не схожою на товари підприємства, але цікавою для споживачів [11].

Щодо фінансової диверсифікації існує два основних методи: купівля частки акцій або інших цінних паперів підприємств (просто переливання капіталів в інший сектор) та купівля цінних паперів або частки в банках чи інших фінансових інститутах (пенсійних, інвестиційних фондах тощо), а також відкриття в них депозитних рахунків [11].

Так чи інакше при застосуванні будь-яких із запропонованих методів зниження економічних ризиків необхідно враховувати ціни кожного з них і вміти використовувати різні їх комбінації.

Недосконале управління економічними ризиками рано чи пізно може призвести до кризового чи передкризового стану підприємства. На сьогодні не сформовано чіткого визначення терміна «кризовий стан». Опрацьовуючи різні джерела з цієї проблематики, можна брати за основну ознаку такого стану неможливість підприємства відповідати за своїми зобов'язаннями.

Зобов'язання підприємства поділяють на дві загальні групи:

- внутрішні зобов'язання виникають перед власниками, найманими працівниками тощо;
- зовнішні зобов'язання підприємства включають зобов'язання перед фіскальною системою, фінансово-кредитною системою, зобов'язання перед контрагентами [11].

Серед причин, які негативно впливають на можливість виконання зобов'язань підприємством, також можна виділити внутрішні та зовнішні.

До основних внутрішніх причин слід віднести недосконалий менеджмент, внаслідок чого підприємство здійснило неефективні довгострокові фінансові вкладення, обтяжене надмірними виробничими запасами, виробляє неконкурентоспроможну чи неліквідну продукцію, утримує непомірну для нього соціально-культурну сферу, утримує надмірну кількість персоналу і т.д. Зовнішні причини можуть походити від різноманітних зовнішніх ризиків, що сприяють доведенню підприємства до кризового стану [11].

Отже, стан безпеки підприємства визначається рівнем власного ліквідного капіталу щодо забезпечення боргових зобов'язань, що зростають, неспроможністю менеджменту підприємства щодо вжиття заходів для нейтралізації негативних явищ та обґрунтованістю реструктуризаційної програми.

Звичайно, найнебезпечнішою є ситуація, за якої невиконання зобов'язань залежить не від недобросовісності менеджменту підприємства (що за умов високоризикової вітчизняної економіки є, на жаль, загальною тенденцією), а тому що справді не має змоги виконувати свої зобов'язання.

У такому випадку єдиним засобом продовження діяльності підприємства у прийнятних для власника та суспільства формах є антикризове управління.

Антикризове управління – постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ шляхом комплексної чи часткової діагностики стану підприємства з метою розробки заходів щодо максимального використання отриманих в результаті діагностування його сильних сторін і можливостей для підвищення конкурентоспроможності, забезпечення подальшого функціонування та розвитку за умов використання агресивної поведінки по відношенню до конкурентів. [33, с. 194].

За своєю сутністю антикризове управління, як і управління ризиками, є різновидом корпоративного управління. Проте на відміну від управління ризиками, метою антикризового управління є недопущення примусового

припинення діяльності підприємства із врахуванням, наскільки це можливо, інтересів його власників.

Сформований алгоритм антикризового управління підприємства передбачає виконання таких послідовних взаємопов'язаних етапів: діагностика суб'єкту господарювання (малого, середнього, великого), визначення наявності кризи та її причин, розроблення стратегії усунення загрози, розроблення антикризових заходів усунення загрози, реалізація обраних заходів та контроль за їх виконанням, оцінка ефективності заходів, виявлення причин неефективності заходів (у разі неподолання кризи) та усунення загрози [78, с. 289].

Для поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій використовують такі джерела інформації [11]:

- баланс підприємства за попередній рік і за звітний період;
- звіт про фінансові результати та їх використання за попередній рік та звітний період;
- звіт про фінансово-майновий стан;
- звіт з оплати праці за попередній рік та звітний період;
- звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг;
- розрахунок нормативу власних обігових коштів;
- розшифровку дебіторської та кредиторської заборгованості;
- звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію;
- зведену таблицю основних показників;
- звіт про рух коштів в іноземній валюті (для підприємств, на яких такий рух був чи є);
- висновки аудиторських перевірок;
- матеріали маркетингових досліджень;
- бізнес-план та інші.

Для корпоративних утворень при поглибленому аналізі також важливим моментом є визначення інтересів усіх власників, співвідношення різних пакетів акцій і можливостей контролю, який вони дають, визначення основних

суперечностей між власниками дрібних пакетів та контрольних, блокуючих та ін., між менеджментом і власниками, особливості руху цінних паперів на вторинному ринку, їхня ринкова вартість, тенденції попиту на цінні папери корпорації, наявність державних пакетів акцій у корпорації.

На основі даних попереднього аналізу розробляється система антикризового управління, яка передбачає ряд пов'язаних заходів, серед яких мають бути організаційні, виробничі, економічні, інвестиційні, зовнішньоекономічні, соціальні, екологічні тощо.

Розглядаючи різноманітні інструменти антикризових заходів, які використовують сьогодні сучасні підприємства, найпоширенішими та найактуальнішими можна назвати [79, с. 284]:

1. Скорочення витрат – дієвий інструмент, яким підприємство може скористатися для стабілізації фінансового становища. Такий підхід принесе відчутні результати, дозволяючи утримати витрати компанії на заданому рівні.

2. Горизонтальна й вертикальна інтеграція. Горизонтальна інтеграція передбачає пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем. Вертикальна інтеграція передбачає більш тісну роботу з ключовими постачальниками сировини й матеріалів, виходу на ринок нових потенційних постачальників як альтернативу більш дорогим матеріалам.

3. Аналіз можливостей передачі на аутсорсинг дорогих процесів. Слід виділити, що вигідно робити самостійно і що дешевше закуповувати в інших виробників.

4. Жорсткість контролю всіх видів альтернативних витрат. Використання платного Інтернету в особистих цілях, телефонні дзвінки по міжміському зв'язку, використання оргтехніки – це ще не всі витрати, яких можна уникнути.

5. Перегляд організаційної структури на предмет виключення зайвих рівнів управління.

6. Оптимізація технологічних процесів.

7. Оптимізація оподаткування.

8. Жорсткість кадрової політики.

Зрозуміло, що банкрутство і санація в системі антикризових заходів повинні мати винятковий характер і використовуватися лише тоді, коли інші оздоровчі заходи не можуть дати результату. В цілому слід використовувати всі законні можливості недопущення розвитку кризових подій і застосовувати всю систему наведених вище заходів щодо досягнення найкращого економічного ефекту від діяльності суб'єктів господарювання. Все це цілком можливо за умов професійного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Висновки до розділу 1

1. Визначено суть національної безпеки та її структуру за функціональними складовими, серед яких економічна безпека займає ключову роль.

2. Проаналізовано підходи до розуміння суті поняття «економічна безпека» та виокремлено найбільш вдале її трактування. Встановлено її суб'єктів та об'єкти.

3. Проаналізовано загрози економічній безпеці підприємства, їх види на прями впливу.

4. Визначено критерії оцінки економічної безпеки підприємства.

5. Охарактеризовано механізм забезпечення економічної безпеки підприємства, визначено його функції, засоби та принципи.

6. Встановлено, що забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз з кожної функціональної складової та розроблення на їх основі системи протидіючих і застережних заходів.

7. Розглянуто систему показників оцінки функціональних складових економічної безпеки: фінансової, інтелектуальної, кадрової, техніко-технологічної, політико-правової, інформаційної, екологічної, силової. Вивчено способи загальної оцінки економічної безпеки підприємства.

8. Встановлено, що організація управління ризиками економічної діяльності передбачає створення підсистем та інфраструктурних елементів управління

ризиками на рівні підприємства. В організаційній структурі підприємства будь-якої форми власності ці функції може бути покладено як на спеціально створені структурні елементи, так і в сукупності на рівні співпраці фахівців аналітичних, юридичних відділів, служб безпеки тощо. Якщо є потреба, можна залучити фахівці спеціалізованих компаній, або ж узагалі функції з управління ризиками можуть передаватися іншим компаніям.

9. Охарактеризовано основні ефективні способи зниження ризику: страхування, диверсифікація, передання ризику, лімітування, збирання додаткової інформації, забезпечення якості виробленої продукції, перевірка бізнесових партнерів, бізнес-планування, підбір персоналу підприємства, організація захисту комерційної діяльності підприємства (у тому числі комерційної таємниці).

10. Охарактеризовано суть та визначено основні напрями антикризового управління, алгоритм дій.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТЗОВ «РСП ШУВАР»

2.1. Загальна характеристика ТЗОВ «РСП ШУВАР»

ТЗОВ РСП «Шувар» – перший в Україні і наймасштабніший в Західному регіоні оптовий ринок сільськогосподарської продукції. Повне найменування юридичної особи (станом на 19.06.2023) - ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ «ШУВАР». Скорочена назва – ТЗОВ «РСП Шувар». Розмір статутного капіталу - 5 000 000 грн. Організаційно-правова форма - Товариство з обмеженою відповідальністю. Форма власності – недержавна власність.

Основний вид діяльності: надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна.

Ринок «Шувар», площею 20 га, має з 4 основні зони:

- Майданчик для торгівлі з автомобілів, 40 000 м² – спеціально обладнана та освітлена територія з дорожнім покриттям для 660 автомобілів. Працює цілодобово.

- Зона дрібногуртової торгівлі, 31 000 м² – спеціалізовані термінали («М'ясо та м'ясопродукти», «Риба та морепродукти»), павільйон «Овочі та фрукти» та Horeca Center, Квітковий ринок, Бакалія та супутні товари.

- Крупноскладська зона, 2600 м².

- Офісно-сервісний центр, 10 000 м².

Загальна площа професійних комерційних площ становить 43 000 м².

Постійне впровадження заходів з енергозбереження та оптимізації витрат. Зокрема, йдеться про створення закритого циклу поводження з відходами (економія витрат за рахунок переробки відходів для отримання теплової енергії); продовження запровадження енергозберігаючого освітлення (прогнозована економія - 7% від витрат на електроенергію); впровадження рекуперації тепла на

холодильних установках (додаткова економія в вартості тепла - 250 тис. грн. упродовж року).

Соціальна відповідальність – один з пріоритетів групи компаній «Шувар». Серед найбільш відомих ініціатив – створення та розвиток жіночого гандбольного клубу «Галичанка», чотириразового чемпіона України і призера Міжнародних кубків. Ще одна важлива соціальна ініціатива - «Підприємці «Шувару» — дітям». 15 років поспіль тисячі солодких подарунків, фрукти, одяг та іграшки від підприємців надходять дітям. Після оголошення карантину компанія стала співзасновником обласного страхового фонду для медиків, що захворіли, а також спрямувала мільйон гривень місту Львову на боротьбу з розповсюдженням пандемії. «Шувар» опікується літніми людьми, родинами, які потребують соціального захисту, ветеранами, підтримує волонтерські організації.

Політика відкритості є однією з базових цінностей нашої компанії. Компанія відкрита як для співробітників компанії, так і для наших клієнтів, партнерам і іншим, зацікавленим у нашій діяльності сторонам. Компанія є публічною організацією, яка 5 разів перемагала у номінації «Сумлінний платник податків у сфері управління активами та нерухомістю» на національному рівні та 7 разів мала перемогу на регіональному рівні. У Компанії впроваджено система менеджменту якості за стандартами ISO 9001, успішне функціонування якої щорічно підтверджується зовнішніми аудитами.

Засновуючись на наданій інформації, складемо опис структури організаційної торгівлі на основі різних ділянок ринку (табл. 2.1).

Зазначена структура може варіюватись в залежності від конкретної організації та її потреб. Різні підрозділи та відділи мають за мету забезпечити ефективну організацію торгівлі, збереження якості продукції та надання клієнтам якісних послуг.

Управління матеріально-технічною підсистемою (МТП) є важливою складовою ефективного функціонування будь-якої організації, особливо тих, які мають виробничий аспект. Матеріально-технічна підсистема включає в себе

різноманітні аспекти, такі як управління запасами, зберіганням, закупівлею, виробництвом, транспортуванням та інфраструктурою.

Таблиця 2.1

Склад організаційної структури торгівлі ТЗОВ РСП «Шувар»*

термінали	відділи
м'ясний	відділ постачання м'ясних продуктів відділ оброблення та консервації м'яса відділ продажу та торгівлі м'ясом відділ якості м'ясних продуктів
рибний	відділ постачання свіжої риби та морепродуктів відділ оброблення риби та морепродуктів відділ продажу та торгівлі рибою
овочі і фрукти	відділ постачання свіжих овочів та фруктів відділ сортування та обробки овочів і фруктів відділ продажу та торгівлі овочами і фруктами
овочі та зелень	відділ постачання овочів та зелені відділ оброблення та підготовки овочів та зелені для продажу відділ продажу та торгівлі овочами та зеленню
нестационарні об'єкти та пластик	відділ з координації нестационарних об'єктів відділ з підготовки пластикових контейнерів для продажу відділ з організації продажу на нестационарних об'єктах
хорека (HoReCa)	відділ з обслуговування готелів, ресторанів та кафе відділ з постачання продуктів для харчування готелів, ресторанів та кафе відділ з координації обслуговування клієнтів у сфері харчування
вуличка торгівля	відділ з організації продажу на вуличних точках відділ з підготовки і обробки продуктів для вуличної торгівлі відділ зі забезпеченням логістики та транспортування на вуличних точках

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Метою управління матеріально-технічною підсистемою є оптимізація використання ресурсів, мінімізація зайвих витрат, забезпечення надійного зберігання та транспортування продукції, а також забезпечення високої якості продукції та вчасну доставку до клієнтів.

Управління матеріально-технічною підсистемою ТЗОВ РСП «Шувар» - оптового ринку сільськогосподарської продукції:

1. Управління запасами: визначення оптимальних запасів сільськогосподарських продуктів для задоволення потреб клієнтів та підтримання плавного руху товарів; моніторинг обсягів продажів та споживання продукції для прогнозування потреби у запасах; координація з постачальниками та виробниками для забезпечення сталого постачання продукції.

2. Управління зберіганням: організація та ефективне управління складськими приміщеннями для забезпечення належного зберігання свіжих продуктів; впровадження систем контролю якості та технологій зберігання для зниження втрат та псування продукції.

3. Управління закупівлями: відбір надійних постачальників та укладення договорів на доставку продукції; моніторинг ринку та планування потреб у закупівлях на основі попиту та прогнозів.

4. Управління виробництвом: оптимізація виробничих процесів з урахуванням попиту та ефективного використання ресурсів; контроль якості виробленої продукції та впровадження стандартів якості.

5. Управління транспортуванням: забезпечення вчасної та безпечної доставки продукції до клієнтів та різних точок продажу; використання оптимальних транспортних засобів для зниження транспортних витрат.

6. Інфраструктура: забезпечення належної інфраструктури для ефективної роботи компанії, включаючи складське обладнання, технології та інформаційні системи.

Всі ці аспекти управління матеріально-технічною підсистемою спрямовані на підтримання стабільного функціонування компанії «Шувар» як оптового ринку сільськогосподарської продукції. Забезпечення ефективного управління матеріально-технічною підсистемою допомагає знизити витрати, збільшити ефективність та забезпечити високий рівень задоволення клієнтів.

Управління виробничо-технологічною підсистемою є ключовим елементом ефективного функціонування виробничих підприємств та організацій. Вона включає в себе всі аспекти, пов'язані з організацією виробничих процесів, використанням технологій, контролем якості та оптимізацією виробничих процесів.

Основні аспекти управління виробничо-технологічною підсистемою можуть включати:

1. Планування виробництва: Визначення обсягів продукції, ресурсів та матеріалів, необхідних для виробництва заданої кількості продукції.

2. Оптимізація технологічних процесів: Пошук та впровадження більш ефективних методів та технологій виробництва з метою зниження витрат та підвищення якості продукції.

3. Контроль за якістю: Встановлення процедур та стандартів якості для виробничих процесів, а також контроль за дотриманням цих стандартів.

4. Управління робочою силою: Визначення потреби в робочій силі, розподіл обов'язків та контроль за виконанням завдань.

5. Обслуговування обладнання: Проведення планового обслуговування та ремонту обладнання, що забезпечує безперебійну роботу виробничих ліній.

6. Логістика виробництва: Оптимізація руху матеріалів та готової продукції в межах виробничого процесу.

7. Впровадження нових технологій: Вивчення та впровадження новітніх технологій та інновацій з метою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності.

8. Безпека промислового виробництва: Забезпечення дотримання правил та стандартів щодо безпеки праці та захисту працівників.

9. Співпраця з дослідницькими та розвідувальними структурами: Залучення до співпраці інститутів та організацій, які займаються дослідженнями та розробками в області технологій та виробництва.

Управління виробничо-технологічною підсистемою допомагає організаціям підтримувати ефективний виробничий процес, забезпечувати високу якість продукції та підтримувати конкурентоспроможність на ринку. Особливо в контексті ТЗОВ «РСП Шувар», управління виробничо-технологічною підсистемою є критичним для успішної оптової торгівлі сільськогосподарської продукції і забезпечення задоволення потреб клієнтів.

Управління виробничо-технологічною підсистемою на «Шуварі» включає в себе комплекс заходів, які спрямовані на ефективну організацію виробничих процесів, забезпечення якості продукції та оптимізацію виробництва. Для ринку оптової торгівлі сільськогосподарської продукції, такого як «Шувар», виробничо-

технологічна підсистема є важливою, оскільки вона забезпечує постачання якісної та свіжої продукції своїм клієнтам.

Управління виробничо-технологічною підсистемою на «Шуварі» допомагає забезпечити постачання якісної та свіжої сільськогосподарської продукції для клієнтів ринку, ефективне використання ресурсів та оптимізацію процесів для забезпечення успішного функціонування оптового ринку сільськогосподарської продукції.

Проект «Продуктовня» – це соціальний проект, який допомагає дрібним виробникам просувати свій продукт офіційно та згідно з основними стандартами безпеки та якості. Продукти й надалі виготовляють локальні компанії з душею, але для покращення процесу їм створено умови якісного розвитку та масштабування. Українські виробники крафтової продукції можуть підняти мануфактурне виробництво на європейський рівень безпеки та досягнути більшої впізнаваності та поширення свого продукту. Зараз виробничий хаб має чотири напрямки: сиров'ялені ковбаси, молочна продукція, соуси та джеми, а також мікрозелень. Фірмовий магазин «Продуктовні» розташований на 1-му поверсі терміналу «М'ясо та копченості», працює з 7:00 до 17:00.

Інтернет-магазин «Шувар» – забезпечує доставку свіжої, якісної та домашньої продукції тим клієнтам, які цінують свій час. Усю продукцію закупають та фасують на ринку «Шувар». Доставку здійснюють у зручний для клієнтів час.

Діє спеціальна програма лояльності для клієнтів HoReCa та постійних роздрібних клієнтів. PRO100 HUB – це простір для комунікації у сегменті HoReCa. Прагнення об'єднати навколо себе всіх гастропоціновувачів та людей гостинності. Тут відбуваються кулінарні майстер класи, дегустаційні сети, навчання, презентації продуктів, професійні дискусії та багато спілкування. Це простір для обміну досвідом, знайомств, обговорень актуальних тем та навчання.

Підприємство ТОВ «Галичагропак» реалізує миту фасовану продукцію (картопля, морква, буряк) та очищену продукцію у вакуумних пакетах (картопля, морква, буряк, цибуля, гарбуз, часник, селера).

Зважаючи на надану інформацію про ТЗОВ «РСП Шувар», проведемо SWOT-аналіз, виокремлюючи сильні та слабкі сторони підприємства, а також можливості та загрози, з якими воно зіштовхується (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

SWOT-аналіз діяльності ТЗОВ «РСП Шувар»*

	КОРИСНО для досягнення цілей	ШКОДИТЬ досягненню цілей
	сильні сторони	слабкі сторони
ВНУТРІШНІ властивості підприємства	1. Лідер на ринку: «Шувар» є першим в Україні і наймасштабнішим в Західному регіоні оптовим ринком сільськогосподарської продукції, що свідчить про його сильну позицію на ринку. 2. Різноманітність діяльності: Підприємство займається не тільки оптовою торгівлею сільськогосподарською продукцією, але і має власні складські приміщення, рекламне агентство та інші ділянки діяльності, що дозволяє диверсифікувати прибутковий потік. 3. Велика територія: Розмір ринку «Шувар» становить 20 гектарів, що дозволяє компанії забезпечувати широкий асортимент сільськогосподарської продукції та приваблювати багато клієнтів. 4. Соціальна відповідальність: «Шувар» активно займається соціальними ініціативами, підтримуючи спортивні команди, благодійні проекти та ініціативи, що створює позитивне сприйняття у співробітників та споживачів.	1. Залежність від зовнішніх постачальників: «Шувар» може бути вразливим у випадку змін у поставках сільськогосподарської продукції або співпраці з ключовими постачальниками. 2. Конкуренція: Оптовий ринок сільськогосподарської продукції є конкурентним середовищем, тому компанії необхідно постійно вдосконалюватися та адаптуватися до змін. 3. Залежність від ринкових умов: Економічні зміни або негативні тенденції на ринку можуть вплинути на фінансовий стан компанії.
	можливості	загрози
ЗОВНІШНІ властивості оточення	1. Розширення асортименту: «Шувар» може розглядати можливості розширення асортименту сільськогосподарської продукції, щоб задовольняти змінні потреби клієнтів. 2. Розвиток нових ринків: Компанія може розглядати можливості входження на нові ринки або розвитку експортного напрямку. 3. Реалізація інновацій: Впровадження нових технологій та інновацій може допомогти оптимізувати процеси та покращити якість обслуговування.	1. Конкуренція на ринку: Збільшення конкуренції може вплинути на цінову політику та прибутковість компанії. 2. Зміни у законодавстві: Негативні зміни в законодавстві можуть вплинути на діяльність компанії та вимагати додаткових витрат на виконання вимог. 3. Економічні зміни: Нестабільність економічної ситуації може вплинути на споживчі звички та змінити попит на товари.

*Джерело: побудовано за даними підприємства

SWOT-аналіз допомагає визначити стратегічні переваги і виклики для ТЗОВ «РСП Шувар» і може слугувати основою для розробки стратегії розвитку, яка враховує позитивні аспекти та допомагає уникнути негативних змін.

2.2. Аналіз фінансового стану підприємства ТЗОВ «РСП Шувар»

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств.

В об'єктивній оцінці фінансового стану зацікавлені всі користувачі бухгалтерської (фінансово) звітності, які в Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку об'єднані в три основні групи, а саме:

- особи, які безпосередньо займаються бізнесом на даному підприємстві;
- особи, які не працюють на підприємстві, але мають пряму фінансову зацікавленість у даному бізнесі (наприклад, власники акцій);
- особи, які мають не пряму фінансову зацікавленість у даному бізнесі, тобто податкові служби, фондові біржі, що займаються купівлею-продажем цінних паперів, органи, які контролюють ціни, експорт і імпорт, профспілки, преса та інші.

Так наприклад, податкові органи за даними звітності намагаються отримати відомості про результати діяльності підприємства, вплив окремих чинників на відхилення від прогнозованих, передбачуваних результатів, про структуру балансового прибутку і його розподіл.

Акціонерів, що вклали свої кошти у власний капітал підприємства цікавить стабільність його фінансового стану і прогнози стабільності на майбутнє. Окрім того, їх цікавить рентабельність підприємницької діяльності та політика керівництва щодо виплати дивідендів.

Ці ж питання цікавлять і держателів облігацій, які випускає підприємство. Оскільки банки зацікавлені в повноті і своєчасності погашення одержаних підприємством позик, їх цікавить питання кредитоспроможності підприємства.

Оцінку платоспроможності підприємства, перспектив його розвитку, рівня рентабельності проводять і фондові біржі, які купують і продають акції та облігації підприємств з метою одержання прибутку у вигляді курсової різниці. Відомо, що ціна на акції та облігації залежить від перспектив діяльності акціонерних підприємств. Тому біржі вивчають й аналізують фінансовий стан підприємства, перспективи їх розвитку в майбутньому.

Зовнішні користувачі аналітичного матеріалу вивчають і дають оцінку таким показникам фінансової діяльності підприємства як: прибуток і його розподіл, рівень рентабельності, майновий стан, зміна динаміки фінансового стану за кілька років, фінансова стійкість, платоспроможність, взаємовідносини підприємства з фінансово-банківською, системою, постачальниками і споживачами продукції, перспективи розвитку в майбутньому.

Кредитори та інвестори аналізують фінансовий стан підприємств, щоб мінімізувати свої ризики за позиками та внесками, а також для необхідного диференціювання відсоткових ставок.

У результаті фінансового аналізу менеджер одержує певну кількість основних, найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану підприємства.

При цьому в ході аналізу менеджер може ставити перед собою різні цілі: аналіз поточного фінансового стану або оцінку фінансової перспективи підприємства.

Цей аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані.

Залежно від інформаційного забезпечення та поділу на різні групи користувачів у вивченні окремих питань аналізу фінансового стану останній поділяється на внутрішньогосподарський та зовнішній фінансовий стан підприємства.

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми й методи його здійснення.

Можна назвати шість основних прийомів аналізу [76, с. 18]:

1) горизонтальний (часовий) аналіз - порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом [76, с. 18];

2) вертикальний (структурний) аналіз - визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат [76, с. 18];

3) трендовий аналіз - порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогнозний аналіз фінансового стану) [76, с. 18];

4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) - розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників [76, с. 18];

5) порівняльний аналіз - внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками [76, с. 18];

6) факторний аналіз - визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник [76, с. 18].

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані [76, с. 18]:

- балансу (форма № 1);
- звіту про фінансові результати (форма № 2);
- звіту про рух грошових коштів (форма № 3);

- звіту про власний капітал (форма № 4);
- дані статистичної звітності та оперативні дані.

Інформацію, яка використовується для аналізу фінансового стану підприємств, за доступністю можна поділити на відкриту та закриту (таємну). Інформація, яка міститься в бухгалтерській та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже є відкритою.

Кожне підприємство розробляє свої планові та прогнозні показники, норми, нормативи, тарифи та ліміти, систему їх оцінки та регулювання фінансової діяльності. Ця інформація становить комерційну таємницю, а іноді й «ноу-хау». Відповідно до чинного законодавства України підприємство має право тримати таку інформацію в секреті. Перелік її визначає керівник підприємства.

Усі показники бухгалтерського балансу та звітності взаємозв'язані один з одним, їх цінність для своєчасної та якісної оцінки фінансового стану підприємства залежить від їхньої вірогідності та дати складання звіту.

Таким чином, жодний фінансовий аналіз не вважається повним, якщо не охоплює всіх сфер діяльності підприємства і складається лише з цифр. Якісний аналіз має передувати кількісному, оскільки за його допомогою можна встановити найактуальніші для підприємства проблеми щодо показників його виробничої діяльності. За результатами аналізу розробляють заходи поліпшення фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства може бути стійким, нестійким, кризовим. Здатність підприємства своєчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі свідчить про стійкий фінансовий стан. Стійкий фінансовий стан підприємства залежить від результатів виробничої, комерційної і фінансової діяльності.

Для аналізу фінансового стану підприємства у першу чергу проводять горизонтальний та вертикальний аналіз балансу підприємства.

Горизонтальний аналіз використовується в аналізі фінансової звітності для порівняння історичних даних, таких як коефіцієнти або рядкові статті, за низку звітних періодів. Горизонтальний аналіз може використовувати або абсолютне

порівняння, або порівняння у відсотках, де цифри в кожному наступному періоді виражаються у відсотках від суми в базовому році, при цьому базова сума вказана як 100%. Це також відомо як аналіз базового року. Горизонтальний аналіз використовується при перегляді фінансової звітності компанії за кілька періодів. Зазвичай це зображується як відсоткове зростання за тією ж позицією в базовому році. Горизонтальний аналіз дозволяє користувачам фінансових звітів легко визначати тенденції та закономірності зростання, показує зростання та фінансовий стан компанії порівняно з конкурентами. Горизонтальним аналізом можна маніпулювати, щоб покращити поточний період, якщо для порівняння обрати конкретні історичні періоди поганих показників [71].

При вивченні структури запасів необхідно оцінити тенденції зміни виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і товарів.

Збільшення питомої ваги виробничих запасів може бути наслідком:

- нарощування виробничої потужності підприємства;
- підтримання високого рівня продаж під час сезонної реалізації або необхідності створення страхових запасів;
- намагання захистити грошові кошти від знецінення в умовах інфляції;
- нераціонально вибраною господарською стратегією, внаслідок якої значна частина оборотного капіталу заморожена в запасах [41].

При вивченні структури поточних активів велика увага повинна приділятися стану розрахунків з дебіторами.

Високі темпи зростання дебіторської заборгованості свідчать про те, що підприємство використовує стратегію надання споживачам своєї продукції товарних позик і, таким чином, ділиться з ними частиною свого доходу. Внаслідок затримки платежів за продукцію підприємство вимушене брати кредити для забезпечення своєї виробничої діяльності, збільшуючи водночас власні фінансові зобов'язання. Все це свідчить про іммобілізацію частини оборотних засобів із виробничого циклу.

З огляду на вищевикладене в процесі оцінки балансу підприємства доцільно розрахувати коефіцієнт якості дебіторської заборгованості. Він обчислюється як

відношення дебіторської заборгованості, строк оплати яких не настав, до її загальної суми.

Горизонтальний аналіз проводиться по окремих статтях балансу, по розділах балансу з виділенням окремих статей (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Горизонтальний аналіз балансу ТзОВ «РСП Шувар», тис. грн.*

Показник	Відхилення, %		
	2021р. / 2020р.	2022р. / 2021р.	2023р. / 2022р.
Активи			
I. Необоротні активи	+1,1	+3,8	+5,7
II. Оборотні активи	-4,5	-7,5	-6,4
Баланс	+6,8	+11,2	+4,0
Пасиви			
I. Власний капітал	+2,1	+8,4	+16,3
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	-5,4	-16,8	-30,7
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	-7,7	-24,9	-40,4
Баланс	+6,8	+11,2	+4,0

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Отже, на підприємстві ТзОВ «РСП Шувар» спостерігається стійка тенденція до збільшення суми балансу за 2021-2023 роки. Зростають і окремі статті активу і пасиву, зокрема протягом аналізованого періоду зростали «необоротні активи» та сума «власного капіталу». Проте, вартість «оборотних активів», «довгострокових зобов'язань і забезпечення» та «поточних зобов'язань і забезпечення». Насправді зниження зобов'язань по кредитах – це позитивне явище, внаслідок чого покращується фінансовий стан підприємства (табл. 2.3).

Вертикальний аналіз орієнтований на оцінку структури підсумкового показника з метою визначення впливу структурних змін на зміну загального показника. В балансі підприємства оцінюється структура активів і пасивів, при чому як елемент структури можна використати окремі розділи або статті [10, с. 25].

Обов'язковим елементом такого аналізу є формування динамічних рядів частки окремих статей або розділів активу і пасиву балансу, що дозволяє на підставі останніх оцінювати структурні зміни і прогнозувати ці зміни. Порівнюючи структурні зміни в активі і пасиві балансу, можна судити про зміни в джерелах притоку нових коштів і напрямках їх вкладення [9, с. 10].

Вертикальний аналіз балансу ТзОВ «РСП Шувар» у 2021-2023 роках здійснено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Вертикальний аналіз аналітичного балансу ТзОВ «РСП Шувар»*

Показник	Структура, %		Відхилення, пункти
	2021р.	2023р.	
Активи			
I. Необоротні активи	86,0	87,4	+1,4
II. Оборотні активи	14,0	12,6	-1,4
Баланс	100,0	100,0	±0,0
Пасиви			
I. Власний капітал	76,7	85,7	+9,0
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	10,2	6,8	-3,4
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	13,1	7,5	-5,6
Баланс	100,0	100,0	±0,0

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Вертикальний аналіз підтверджує попередньо зроблені висновки на основі результатів горизонтального аналізу щодо часткового покращення якості балансу ТзОВ «РСП Шувар» у 2023 році в порівнянні з 2021 роком. Адже, у балансі підприємства у 2023 році зросла питома вага «здорових» статей і зменшилась питома вага «хворих» статей балансу. Так, питома вага власного капіталу зросла на 9,0 пункти, питома вага довгострокових зобов'язань знизилась за аналізований період на 3,4 пункт, а поточних зобов'язань – на 5,6 пункти (табл. 2.4).

Коефіцієнтний аналіз фінансового стану підприємства відповідно до «Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» проводиться за такими групами показників:

- оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- аналіз рентабельності [67].

Оцінка майнового стану підприємства дає змогу визначити абсолютні й відносні зміни статей балансу за визначений період, відслідкувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства [67].

Для оцінки майнового стану доцільно розрахувати такі показники (коефіцієнти), які характеризують виробничий потенціал підприємства: коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів та коефіцієнт вибуття основних засобів.

Коефіцієнт зносу основних засобів характеризує стан та ступінь зносу основних засобів і розраховується як відношення суми зносу основних засобів до їхньої первісної вартості.

Коефіцієнт оновлення основних засобів показує, яку частину від наявних на кінець звітного періоду становлять нові основні засоби, і розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що надійшли за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на кінець звітного періоду.

Коефіцієнт вибуття основних засобів показує, яка частина основних засобів вибула за звітний період, та розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що вибули за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на початок звітного періоду.

За період 2021-2023 рр. у ТзОВ «РСП Шувар» коефіцієнт зносу основних засобів залишався практично на одному рівні: спостерігається незначне його підвищення на 0,4 пункти, що не можна вважати позитивним фактом, проте коефіцієнт оновлення основних засобів підвищився на 0,7 пункти. Коефіцієнт вибуття основних засобів протягом всього періоду був значно меншим за коефіцієнт оновлення основних засобів. Це позитивний момент, хоч і

спостерігається його незначне підвищення (на 0,3 пункти). Тому майновий стан ТзОВ «РСП Шувар» можна вважати задовільним (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз майнового стану ТзОВ «РСП Шувар», 2021-2023 рр.*

Показник	Нормативне значення	Рік			Відхилення 2023 р. до 2021 р., ± пункти
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт зносу основних засобів	зменшення	0,257	0,240	0,261	+0,004
Коефіцієнт оновлення основних засобів	збільшення	0,054	0,048	0,061	+0,007
Коефіцієнт вибуття основних засобів	повинен бути меншим, ніж коефіцієнт оновлення основних засобів	0,017	0,022	0,020	+0,003

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Аналіз ліквідності підприємства здійснюється за даними балансу та дозволяє визначити спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання [67].

Оцінка ліквідності підприємства здійснюється за допомогою розрахунку та аналізу таких коефіцієнтів: коефіцієнта покриття, коефіцієнта швидкої ліквідності, коефіцієнта абсолютної ліквідності та чистого оборотного капіталу.

Коефіцієнт покриття розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності розраховується як відношення найбільш ліквідних оборотних засобів (грошових засобів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості) до поточних зобов'язань підприємства. Він відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності обчислюється як відношення грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно.

Чистий оборотний капітал розраховується як різниця між оборотними активами підприємства та його поточними зобов'язаннями. Його наявність та величина свідчать про спроможність підприємства сплачувати свої поточні зобов'язання та розширювати подальшу діяльність.

За даними таблиці 2.6. можна відмітити, що розраховані коефіцієнти ліквідності у порівнянні з нормативом свідчать про ліквідність балансу ТзОВ «РСП Шувар». Ліквідним він є за усіма коефіцієнтами ліквідності: усі вони відповідають нормативу і мають тенденцію до зростання. Лише коефіцієнт покриття знижувався протягом 2021-2023 років, хоч нормативу відповідав. Однак таке явище може бути виправдане війною та станом невизначеності не лише для аналізованого підприємства, але і для всієї країни.

Таблиця 2.6

Аналіз ліквідності ТзОВ «РСП Шувар», 2021-2023 рр.*

Показник	Нормативне значення	Рік			Відхилення 2023 р. до 2021 р., ±
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт покриття	>1	1,66	1,61	1,64	-0,02
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6-0,8	0,69	0,68	0,69	±0,00
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0 збільшення	0,23	0,22	0,26	+0,03

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства здійснюється за даними балансу підприємства, характеризує структуру джерел фінансування ресурсів підприємства, ступінь фінансової стійкості і незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування діяльності [67].

Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта

платоспроможності (автономії), коефіцієнта фінансування, коефіцієнта забезпеченості власними оборотними засобами та коефіцієнта маневреності власного капіталу.

Коефіцієнт платоспроможності (автономії) розраховується як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу підприємства і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у його діяльність.

Коефіцієнт фінансування розраховується як співвідношення залучених та власних засобів і характеризує залежність підприємства від залучених засобів.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами розраховується як відношення величини чистого оборотного капіталу до величини оборотних активів підприємства і показує забезпеченість підприємства власними оборотними засобами.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби, а яка – капіталізована. Коефіцієнт маневреності власного капіталу розраховується як відношення чистого оборотного капіталу до власного капіталу.

За даними таблиці 2.7. слід відмітити, що підприємство ТзОВ «РСП Шувар» досить незалежне від зовнішніх запозичень (коефіцієнт платоспроможності (автономії) повністю відповідає нормативу), а також має достатньо ресурсів для проведення незалежної фінансової політики (коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами також відповідає нормативу). Відповідають нормативу і коефіцієнт маневреності власного капіталу, і коефіцієнт фінансування.

Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта оборотності активів, коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності кредиторської

заборгованості, тривалості обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей, коефіцієнта оборотності матеріальних запасів, коефіцієнта оборотності основних засобів (фондовіддачі) та коефіцієнта оборотності власного капіталу.

Таблиця 2.7

**Аналіз платоспроможності (фінансової стійкості) ТЗОВ «РСП Шувар»,
2021-2023 рр.***

Показник	Нормативне значення	Рік			Відхилення 2023 р. до 2021 р., ±
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	>0,5	0,84	0,72	0,81	-0,03
Коефіцієнт фінансування	<1 зменшення	0,92	0,76	0,72	-0,20
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	>0,1	0,40	0,41	0,33	-0,07
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0 збільшення	6,69	7,63	10,74	+4,05

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Коефіцієнт оборотності активів обчислюється як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.

Строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей розраховується як відношення тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності дебіторської або кредиторської заборгованості і показує середній період погашення дебіторської або кредиторської заборгованостей підприємства.

Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства.

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача) розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів. Він показує ефективність використання основних засобів підприємства.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу підприємства.

Скорочення стоків погашення дебіторської заборгованості сприяє підвищенню ділової активності підприємства ТзОВ «РСП Шувар», про це свідчить і відповідність нормативу коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості та коефіцієнта оборотності матеріальних запасів. Усі інші показники ділової активності свідчать про її зростання для ТзОВ «РСП Шувар» протягом 2021-2023 років (табл. 2.8).

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів у підприємство та раціональність їхнього використання.

Аналіз рентабельності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких показників (коефіцієнтів): коефіцієнта рентабельності активів, коефіцієнта рентабельності власного капіталу, коефіцієнта рентабельності діяльності та коефіцієнта рентабельності продукції.

Коефіцієнт рентабельності активів розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.

Таблиця 2.8

Аналіз ділової активності ТзОВ «РСП Шувар», 2021-2023 рр.*

Показник	Нормативне значення	Рік			Відхилення 2023 р. до 2021 р., ±
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт оборотності активів	збільшення	3,18	2,00	3,98	+0,80
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	збільшення	1,35	1,93	1,59	+0,24
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	збільшення	2,02	2,81	2,15	+0,13
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	зменшення	181	130	170	-11
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	зменшення	155	189	130	-25
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	збільшення	5,81	5,25	5,97	+0,16
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	збільшення	6,43	4,60	7,32	+0,89
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	збільшення	23,23	37,45	35,11	+11,88

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства.

Коефіцієнт рентабельності діяльності розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) і характеризує ефективність господарської діяльності підприємства.

Коефіцієнт рентабельності продукції розраховується як відношення прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг) до витрат на її виробництво та

збут і характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.

За даними таблиці 2.9. можна відмітити, що підприємство в останні роки працює рентабельно: усі коефіцієнти рентабельності (активів, власного капіталу, діяльності та продукції) повністю відповідають нормативу. У 2022 році усі коефіцієнти рентабельності дещо знизились з об'єктивних причин, але підприємство вистояло і змогло далі розвиватись.

Таблиця 2.9

Аналіз рентабельності ТзОВ «РСП Шувар», 2021-2023 рр.*

Показник	Нормативне значення	Рік			Відхилення 2023 р. до 2021 р., ±
		2021	2022	2023	
Коефіцієнт рентабельності активів	>0 збільшення	0,25	0,19	0,44	+0,19
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	>0 збільшення	0,17	0,11	0,18	+0,01
Коефіцієнт рентабельності діяльності	>0 збільшення	0,26	0,20	0,48	+0,22
Коефіцієнт рентабельності продукції	>0 збільшення	0,23	0,18	0,33	+0,10

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Зважаючи на результати аналізу фінансового стану ТзОВ «РСП Шувар» протягом 2021-2023 років слід відмітити його позитивність, здатність підприємства активно розвиватись, долати труднощі та зміцнювати свою економічну безпеку.

2.3. Оцінка економічної безпеки підприємства ТзОВ «РСП Шувар»

Головною метою діяльності кожного підприємця і, відповідно, існування будь-якого підприємства є отримання прибутку. Прибуток також є основним призом, за яким змагаються підприємства у конкурентній боротьбі. У результаті

одні підприємства отримують прибутки, а інші втрачають свою конкурентоздатність і стають банкрутами.

У розвинених країнах банкрутство є невід'ємною частиною ринкової економіки, наслідком природного процесу конкурентної боротьби. Це – механізм виведення з ринку нерентабельних та неперспективних підприємств. Процесу банкрутства передують заходи, спрямовані на відновлення платоспроможності підприємства, зокрема, зміна системи управління, розстрочення заборгованості тощо, тому банкрутство розуміють як вимушену ліквідацію [35].

Але це не єдиний його прояв. В Україні банкрутство часто є інструментом фальсифікації і зловживання. Так, неплатоспроможними стають як малі, так і великі підприємства. Переважну більшість їх умисно доводять до банкрутства, і виручені від цієї процедури кошти не надходять до бюджету держави. Це робиться з метою ухилення від сплати податків через банкрутство (широкі можливості для цього надає мораторій на задоволення вимог кредиторів, на час дії якого зупиняється виплата боржником податкових зобов'язань, і до нього не застосовуються податкові санкції, а податковий борг списується) або для виведення активів підприємства-боржника чи незаконне їх заміщення [12].

За таких умов зростає важливість вміння вчасно передбачити настання банкрутства та попередити його, щоб не допустити фінансової санації та фальсифікацій.

Для аналізу фінансового стану підприємства та діагностики імовірності банкрутства підприємства розроблено різноманітні методики, які за допомогою різноманітних показників (коефіцієнтів) визначають стан платоспроможності підприємства та можливість його банкрутства, а також допомагають віднести кожне підприємство до певної категорії щодо імовірності настання банкрутства.

Для діагностики імовірності банкрутства підприємства вивчають усі можливі внутрішні та зовнішні фактори.

Першим етапом діагностики імовірності банкрутства підприємства є експрес-діагностика, а наступним – фундаментальна діагностика.

Експрес-діагностика банкрутства характеризує систему регулярної оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, здійснюваної на базі даних його фінансового обліку по стандартних алгоритмах аналізу. Основною метою експрес-діагностики банкрутства є раннє виявлення ознак кризового розвитку і попередня оцінка масштабів кризового стану підприємства. Експрес-діагностика банкрутства здійснюється за наступними основними етапами:

1. визначення об'єктів спостереження «кризового поля», що реалізовує загрозу банкрутства підприємства;
2. формування системи індикаторів оцінки загрози банкрутства підприємства;
3. аналіз окремих сторін кризового фінансового розвитку підприємства, здійснюваний стандартними методами;
4. попередня оцінка масштабів кризового фінансового стану підприємства [12].

Експрес-діагностика банкрутства підприємства дає змогу швидко отримати необхідні результати, виявити імовірність банкрутства на ранній стадії, лише при його зародженні та дає змогу вчасно прийняти необхідні заходи для його попередження. Однак її результати повинні бути підтверджені результатами фундаментальної діагностики.

Якщо експрес-діагностика носить загальний характер, то фундаментальна діагностика дає можливість врахувати усі особливості кожного підприємства.

Фундаментальна діагностика імовірності банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності за допомогою факторного аналізу та прогнозування визначає рівень кризи платоспроможності [12].

Основними цілями фундаментальної діагностики банкрутства є: поглиблення результатів оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, отриманих в процесі експрес-діагностики банкрутства; підтвердження отриманої попередньої оцінки масштабів кризового фінансового стану підприємства; прогнозування розвитку окремих чинників, що генерують загрозу банкрутства підприємства, і їх негативних наслідків; оцінка і

прогнозування здатності підприємства до нейтралізації загрози банкрутства за рахунок внутрішнього фінансового потенціалу [43, с. 38].

Фундаментальна діагностика банкрутства здійснюється за наступними основними етапами:

1. систематизація основних чинників, що обумовлюють кризовий фінансовий розвиток підприємства;
2. проведення комплексного фундаментального аналізу;
3. прогнозування розвитку кризового фінансового стану підприємства під негативною дією окремих чинників;
4. прогнозування здатності підприємства до нейтралізації загрози банкрутства за рахунок внутрішнього фінансового потенціалу;
5. остаточне визначення масштабів кризового фінансового стану підприємства [37].

Науковцями розроблені критерії, за якими визначаються масштаби кризовості фінансового стану суб'єктів підприємництва та вибираються відповідні способи реагування-захисту (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Оцінка масштабів кризового стану підприємства та способи реагування*

Імовірність банкрутства за результатами діагностики	Масштаб кризового стану підприємства	Спосіб реагування
МОЖЛИВА (значення коефіцієнтів знаходиться між критичним та нормативним рівнем)	Легка фінансова криза	Нормалізація поточної фінансової діяльності
ВИСОКА (значення коефіцієнтів близьке до критичного рівня)	Глибока фінансова криза	Повне використання внутрішніх механізмів фінансової стабілізації
ДУЖЕ ВИСОКА (значення коефіцієнтів знаходиться нижче критичного рівня)	Фінансова катастрофа	Пошук ефективних форм санації (при невдачі – ліквідація)

*Джерело: [37].

Кожна з методик діагностики імовірності банкрутства має свої переваги та недоліки. Якщо експрес-діагностика дозволяє швидше отримати необхідні дані,

то фундаментальна – більш ґрунтовна і деталізована. У той же час експрес-діагностика потребує менше затрат коштів та зусиль аналітиків, але вона не враховує усіх аспектів діяльності підприємства та їх особливостей. Тому вона не дає гарантії, що її результати вірні, і її результати перевіряють за допомогою фундаментальної діагностики.

Поряд з тим, навіть провівши фундаментальне дослідження на можливість банкрутства, підприємство не може повністю на нього покластися, тому що вищезгадані моделі діагностики банкрутства здебільшого розроблені для розвинутих країн та не відповідають реаліям української економіки. Так, зокрема, існує:

1. Часова невідповідність, яка передбачає застосування моделі в тому часі, в якому вона розроблена.

2. Невідповідність об'єкта оцінювання, що означає, оцінка вірогідності банкрутства може проводитись лише для підприємств, які відповідають вибірці.

3. Невідповідність методики визначення параметрів моделі, яка потребує точного дотримання методичних прийомів оцінки показників, що були розроблені автором моделі. Основним недоліком використання вище поданих методів є те, що всі вони в якості інформаційної бази використовують зовнішню звітність підприємства [49, с. 351].

Тому, для оцінки діагностики імовірності банкрутства ТзОВ «РСП Шувар» використаємо методику Державної фіскальної служби України. Відповідно до неї слід розрахувати такі показники (критерії):

1. коефіцієнт покриття (нормативний рівень 2);
2. коефіцієнт забезпечення власними коштами (нормативний рівень 0,3);
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (норматив 0,5).

Відповідно до цієї методики структура балансу підприємства визнається незадовільною, а підприємство неплатоспроможним у разі, коли:

- значення коефіцієнта покриття (K_p) рівне або менше його критичного рівня (1);
- значення коефіцієнта забезпечення власними коштами ($K_{з.к}$) рівне або

менше його критичного рівня (0,1);

– значення коефіцієнта абсолютної ліквідності (Ка.л) рівне або менше його критичного рівня (0,2) [49].

Показники експрес-діагностики імовірності банкрутства Державної фіскальної служби України ТзОВ «РСП Шувар» за період 2021-2023 років характеризуються такими даними (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Оцінка ймовірності банкрутства ТзОВ «РСП Шувар» за період 2020-2022 рр.*

Показник	Порогове значення		На кінець року			Абсолютний приріст 2023 р. проти:		
	критичне	нормативне	2021	2022	2023	критичного значення	нормативного значення	2021 р.
Коефіцієнт покриття	1	2	1,66	1,61	1,64	+0,66	-0,36	-0,02
Коефіцієнт забезпечення власними коштами	0,1	0,3	0,40	0,41	0,33	+0,23	+0,23	-0,07
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	0,5	0,23	0,22	0,26	+0,06	-0,24	+0,03

*Джерело: побудовано за даними підприємства

Дані таблиці 2.11 свідчать, що усі коефіцієнти (покриття та забезпечення власними коштами) повністю відповідають нормативу, а коефіцієнт абсолютної ліквідності близький до критичної зони. Тому, за попередніми даними можна стверджувати, що ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться в безпечній зоні.

Детальніше проаналізувати і наочно відобразити імовірність банкрутства ТзОВ «РСП Шувар» можна за допомогою графічного методу.

Як видно з рис. 2.1. коефіцієнт покриття протягом 2021-2023 років поступово знижувався, і протягом усього аналізованого періоду знаходився між нормативним та критичним рівнями. Таким чином, можна констатувати, що підприємство частково здатне своєчасно покривати свої борги, і на кожен 1 грн. поточних зобов'язань (боргів) мало у 2023 році 1,64 грн. поточних активів. Тому,

можна констатувати, що протягом усього аналізованого періоду ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться у безпечній зоні.

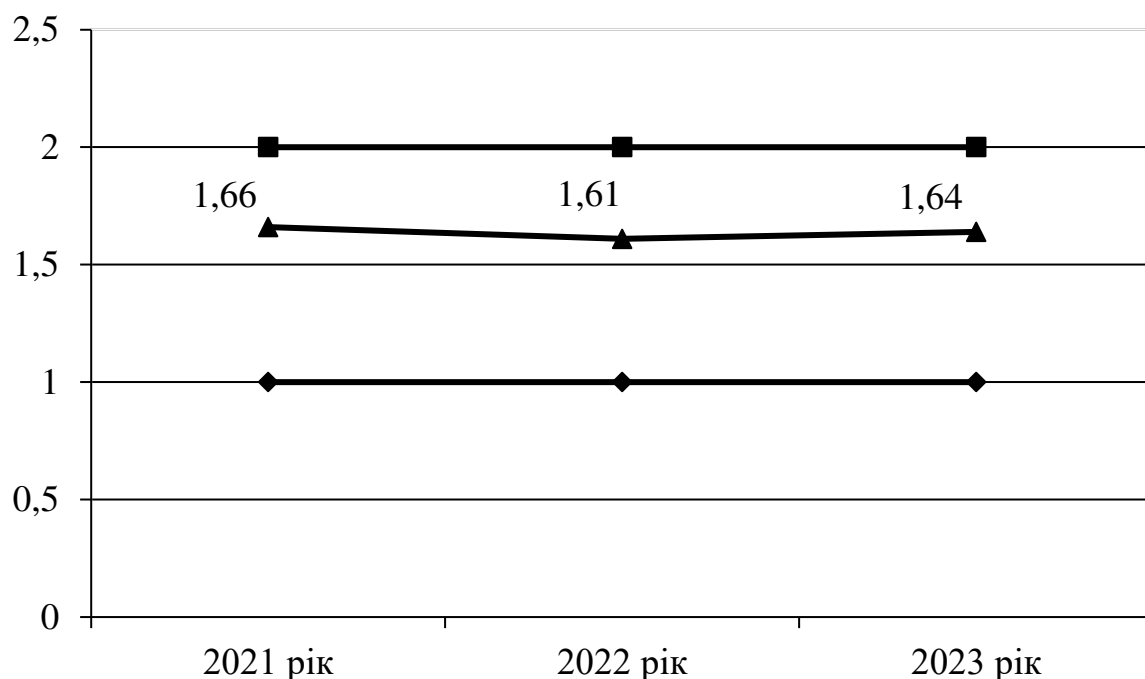

Рис. 2.1. Динаміка коефіцієнта покриття
ТзОВ "РСП "Шувар"

◆ критичне значення ■ нормативне значення ▲ фактичний рівень

Коефіцієнт забезпечення власними коштами ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться над кривими його нормативного та критичного значень. Тому за даним показником підприємство знаходиться у зоні безпеки й банкрутство йому не загрожує (рис. 2.2).

Судячи, з коефіцієнта абсолютної ліквідності, який знаходиться на графіку між кривою нормативних значень і кривою критичних значень, ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться у безпечній зоні (рис. 2.3).

Загалом, результати експрес-діагностики імовірності банкрутства ТзОВ «РСП Шувар» є позитивними, проте для підтвердження отриманих висновків доцільно застосувати фундаментальну діагностику імовірності банкрутства підприємства.

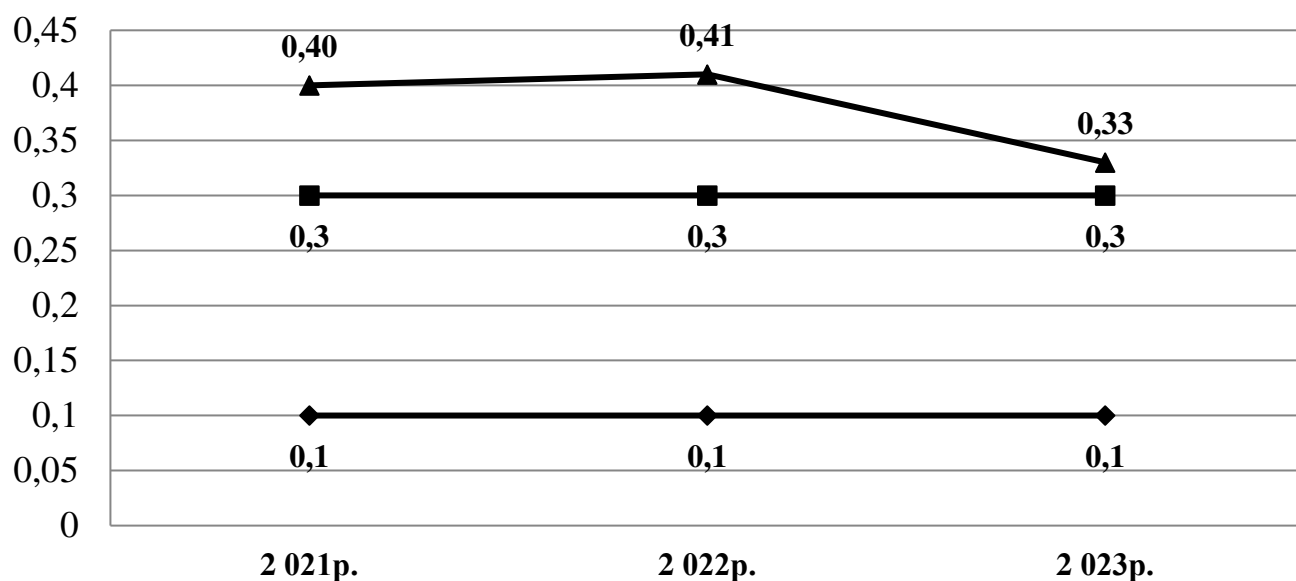

Рис. 2.2. Динаміка коефіцієнта забезпечення власними коштами ТзОВ «РСП Шувар», 2020-2022 рр.

◆ критичне значення ■ нормальне значення ▲ фактичний рівень

У процесі здійснення фундаментальної діагностики імовірності банкрутства підприємства доцільно виходити з припущення, що підприємство може вважатись фінансово стійким за умови, що може у нього достатньо власних коштів для формування запасів.

Загальна сума запасів (З) (ф. №1 р. 1100) порівнюється із послідовно поширюваним переліком таких джерел фінансування:

- власними обіговими коштами;
- власними обіговими коштами і довгостроковими кредитами та позиками;
- власними обіговими коштами, довго- та короткостроковими кредитами та позиками [68, с. 56].

Власні обігові кошти є частиною обігових коштів підприємства, яка фінансується за рахунок його власного та прирівняного до нього капіталу. Обсяг власних обігових коштів (*ВOK*) визначається як різниця між власним та прирівняним до нього капіталом і вартістю необоротних активів підприємства, на покриття яких, насамперед, спрямовується власний капітал підприємства:

$$BOK = BK - B_{н.а},$$

де BK - власний та прирівняний до нього капітал, грн. (ф. №1 р. (1495+1700)); $B_{н.а}$ - вартість необоротних активів, грн. (ф. №1 р. 1095) [42].

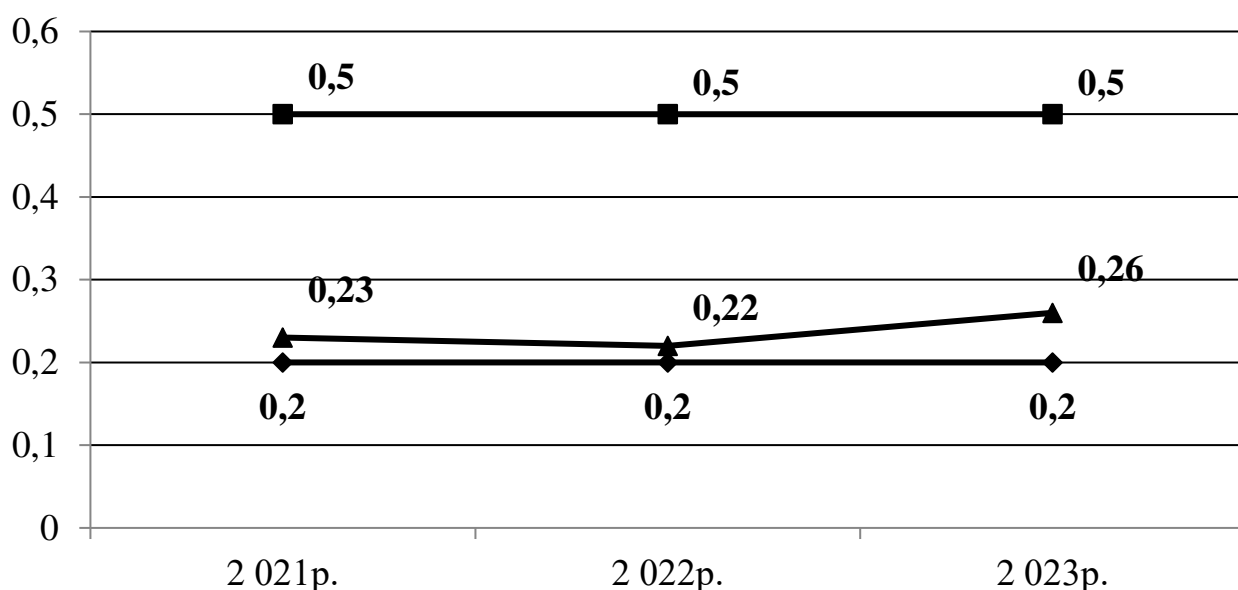

Рис. 2.3. Динаміка коефіцієнта абсолютної ліквідності у ТзОВ «РСП Шувар»

◆ критичне значення ■ нормальне значення ▲ фактичний рівень

Підприємство вважатиметься фінансово стійким, якщо сума власних обігових коштів матиме позитивне значення: $ВOK > 0$.

Фінансову стійкість підприємства розділяють на такі типи:

1. абсолютна стійкість, яка виникає за умови: $З < ВOK$.

Гарантує повну фінансову стійкість підприємства та забезпечення формування запасів підприємства за рахунок власних обігових коштів;

1. нормальна стійкість, існує при виконання нерівності: $З < ВOK + K^д$; де $K^д$ – довгострокові зобов'язання та забезпечення, грн. (ф. № 1 р. 1595).

Для формування запасів підприємства залучаються власні обігові кошти та довгострокові зобов'язання та забезпечення. Дана умова також гарантує фінансову стійкість підприємства.

2. нестійкий фінансовий стан, за даних умов для формування запасів підприємства залучаються власні обігові кошти, довгострокові та поточні

зобов'язання і забезпечення: $Z < \text{ВОК} + K^{\text{д}} + K^{\text{к}}$;

де $K^{\text{к}}$ – поточні зобов'язання та забезпечення, грн. (ф. № 1 р. 1695).

4. кризовий фінансовий стан, він можливий, якщо для забезпечення формування запасів підприємства не вистачає власних коштів, довгострокових та поточних зобов'язань і забезпечень: $Z > \text{ВОК} + K^{\text{д}} + K^{\text{к}}$.

За результатами попередньо проведеного аналізу ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться зоні нормальної стійкості, бо:

– перша умова підтримується: $Z < \text{ВОК}$ (абсолютна стійкість);

на початок 2021 р.: $1348 < 329578$;

на початок 2022 р.: $2174 < 382224$;

на початок 2023 р.: $2974 < 4236887$;

Таким чином, ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться у зоні абсолютної стійкості.

Також визначимо імовірність настання банкрутства ТзОВ «РСП Шувар» за допомогою моделі Альтмана. Отже, провівши необхідні попередні розрахунки отримаємо:

$$Z_{2020\text{р.}} = 1,2 \cdot 0,45 + 1,4 \cdot 0,48 + 3,3 \cdot 0,58 + 0,6 \cdot 1,60 + 1,0 \cdot 3,29 = 7,376;$$

$$Z_{2021\text{р.}} = 1,2 \cdot 0,47 + 1,4 \cdot 0,57 + 3,3 \cdot 0,70 + 0,6 \cdot 1,91 + 1,0 \cdot 3,36 = 8,178;$$

$$Z_{2022\text{р.}} = 1,2 \cdot 0,44 + 1,4 \cdot 0,80 + 3,3 \cdot 1,00 + 0,6 \cdot 1,98 + 1,0 \cdot 4,04 = 7,176.$$

Згідно моделі Альтмана, якщо значення індексу Z 3,0 і вище, то можливість настання банкрутства підприємства дуже низька. Отже, банкрутство для ТзОВ «РСП Шувар» не загрожує.

Висновки до розділу 2

1. ТзОВ РСП «Шувар» – перший в Україні і наймасштабніший в Західному регіоні оптовий ринок сільськогосподарської продукції. Повне найменування юридичної особи – Товариство з обмеженою відповідальністю «Ринок сільськогосподарської продукції «ШУВАР». Скорочена назва – ТзОВ «РСП Шувар».

2. За допомогою SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони діяльності ТЗОВ «РСП Шувар», його можливості та загрози, що допомагає визначити стратегічні переваги і виклики для ТЗОВ «РСП Шувар» і може слугувати основою для розробки стратегії розвитку, яка враховує позитивні аспекти та допомагає уникнути негативних змін.

3. Зважаючи на результати аналізу фінансового стану ТЗОВ «РСП Шувар» протягом 2021-2023 років слід відмітити його позитивність, здатність підприємства активно розвиватись, долати труднощі та зміцнювати свою економічну безпеку.

4. Результати експрес-діагностики та фундаментальної діагностики ТЗОВ «РСП Шувар» знаходиться у зоні абсолютної стійкості. Згідно моделі Альтмана, якщо значення індексу Z 3,0 і вище, то можливість настання банкрутства підприємства дуже низька. Отже, банкрутство для ТЗОВ «РСП Шувар» не загрожує.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТЗОВ «РСП ШУВАР»

3.1. Напрями регулювання управління економічною безпекою ТЗОВ «РСП ШУВАР»

Ризиковий характер підприємницької діяльності, невизначеність і непередбачуваність багатьох факторів зовнішнього середовища, підвищення рівня конкуренції, а також політична й економічна нестабільність, війна в Україні значно актуалізували проблему виживання підприємства ТЗОВ «РСП Шувар» в існуючих умовах господарювання.

Такий стан зумовлює потребу в коректному визначенні рівня економічної безпеки підприємства, виявленні зон ризику та своєчасній розробці комплексу антикризових заходів. Діагностика рівня економічної безпеки має бути не тільки інструментом визначення здатності підприємства до виживання, а й індикатором характеру й напрямків оздоровчих заходів.

Метою економічної безпеки ТЗОВ «РСП Шувар» є забезпечення його стійкого і максимального ефективного функціонування в даний час і забезпечення високого потенціалу розвитку і росту підприємства в майбутньому. Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей даного бізнесу, досягається шляхом запобігання загроз негативних впливів на економічну безпеку підприємства і досягнення наступних функціональних та основних цілей економічної безпеки підприємства ТЗОВ «РСП Шувар» [62]:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи підприємства і його фінансовій стійкості і незалежності;
- забезпечення технологічної незалежності підприємства і досягнення високої конкурентоздатності його технологічного потенціалу;

- висока ефективність менеджменту підприємства, оптимальність і ефективність його організаційної структури;
- високий рівень кваліфікації персоналу підприємства і його інтелектуального потенціалу, ефективність корпоративних науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт;
- високий рівень екологічності роботи підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність всіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці і досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи всіх його служб;
- забезпечення захисту комп'ютерних систем;
- забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна і комерційних інтересів [62].

Виконання кожної з перерахованих вище цілей економічної безпеки підприємства є істотно важливою для досягнення її головної мети. Крім того, кожна з цілей економічної безпеки підприємства має власну структуру підцілей, зумовлену функціональною доцільністю і характером роботи підприємства. Докладна розробка і контроль за виконанням цільової структури економічної безпеки підприємства є дуже важливою складовою частиною процесу забезпечення його економічної безпеки.

Забезпечення економічної безпеки підприємства або екоесенту (від *ecosesent* – *economic security of enterprise*) являє собою безупинний процес підтримання її функціональних складових частин на певному рівні з метою досягнення максимального ефекту на даний час і в майбутньому, завдяки можливості своєчасного реагування на негативний вплив будь-яких факторів, що дестабілізують діяльність підприємства [80].

Можна виділити наступні найважливіші види господарських і фінансових ризиків, що можуть вплинути на економічну безпеку ТзОВ «РСП Шувар».

До них можна віднести:

1. Залежність від зовнішніх постачальників: «Шувар» може бути вразливим у випадку змін у поставках сільськогосподарської продукції або співпраці з ключовими постачальниками.

Причинами виникнення такого ризику можуть бути:

- відмова традиційних постачальників від укладення договору;
- неприйнятні для даного підприємства умови договору або ціни;
- неможливість виконання підприємством-постачальником умов договору за технічними умовами, вимогах до якості і т.п.;
- аварійність на транспорті;
- воєнні дії та ін.

Чинниками ризику в цьому випадку виступають: загальна нестабільність соціально-економічної обстановки, надмірна концентрація вхідних матеріальних потоків на обмеженій кількості постачальників, нерівномірність темпів інфляції, застосування постачальниками стратегії максимізації прибутку в даний момент будь-якими коштами та ін.

Компенсувати такий ризик можна, застосувавши такі заходи, як:

- диверсифікація виробництва шляхом застосування інших технологій і видів продукції;
- диверсифікація постачання;
- постійний збір інформації про постачальників і їх можливі зміни;
- встановлення некомерційних зв'язків з реальними і потенційними постачальниками;
- створення страхових резервів початкових продуктів;
- підготовка можливості кредитування, якщо виникне необхідність в передоплаті.

2. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції є конкурентним середовищем, тому компанії необхідно постійно вдосконалюватися та адаптуватися до змін.

Причини виникнення в основному ті ж, що і у випадку невиконання договорів постачання, а також несвоєчасне реагування на потреби споживачів та товаропостачальників.

Чинники ризику: кризова ситуація у взаєморозрахунках підприємств; слабкість арбітражу і законодавчої бази; низька правова культура управління; прагнення підприємств до абсолютної мінімізації ризику, тобто виникнення самої вимоги передоплати; відсутність розвиненої системи страхування господарських і фінансових операцій.

Можливі методи компенсації ризику:

- некомерційна інтеграція;
- встановлення особистих неформальних відносин з керівництвом підприємства-постачальника;
- залучення незалежних організацій як гарантів операцій;
- розвиток заставних операцій.

3. Економічні зміни або негативні тенденції на ринку можуть вплинути на фінансовий стан компанії.

Причини:

- військові дії;
- зміна пріоритетів у постачальників сільськогосподарської продукції;
- інфляція в країна;
- економічна та політична нестабільність.

Методи компенсації, що рекомендуються:

- диверсифікація виробництва і структури збуту;
- активне використання всіх видів маркетингу, включаючи створення бази даних про постачальників сільськогосподарської продукції та споживачів, їх можливостях, наміри, соціально-економічний статус, тенденції в споживанні продукції;
- пошук технологій і методів поліпшення якості наданих послуг;
- освоєння гнучких технологій маркетингу, що дозволяють перейти до інших сегментів ринку.

4. Ризик неотримання або невчасного отримання оплати за надані послуги.

Цей ризик може виникнути через відсутність необхідної суми у споживача на момент надання послуги або прийняття ним рішення про використання призначеної для цього суми на інші цілі.

Наслідком цього ризику може бути надмірне зростання дебіторської заборгованості на підприємстві, що в кінцевому результаті підвищує ризи неліквідності підприємства.

Як методи компенсації даного ризику можна використати, передусім, ту ж передоплату.

5. Ризик відмови покупця від отримання послуг.

Виникає за причинами незадоволеності якістю цих послуг; рішення споживача про перехід до іншого постачальника.

Методи компенсації, що рекомендуються, схожі з тими, що і при компенсації ризику несплати.

6. Ризик зриву власних виробничих планів.

Причини:

- непередбачена нестача фінансових коштів;
- несприятливі погодні умови;
- недотримання технології виробництва;
- технічні аварії;
- страйки;
- перехід кваліфікованих кадрів на інші підприємства.

Як методи компенсації можна рекомендувати:

- вдосконалення маркетингових досліджень;
- розвиток технологічної бази;
- проведення науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт в сфері технології виробництва;
- розробка соціальної стратегії;
- створення системи техніко-економічного резервування ресурсів.

7. Ризик невірного прогнозування ситуації і отримання неправильних початкових даних.

Може виникнути за причинами:

- збою у системі безперервного прогнозування ринкового середовища;
- здійснення невірної ринкової маркетингу;

Методи компенсації, що рекомендуються:

- більше уваги приділяти стратегічному плануванню;
- створення системи збору і аналізу початкової інформації;
- прогнозування і прийняття стратегічних рішень;
- запрошення консультантів-професіоналів з маркетингу і менеджменту;
- підвищення кваліфікації адміністративно-управлінського персоналу підприємства.

8. Ризик неотримання зовнішніх інвестицій і кредитів.

Основні причини:

- в інвесторів або кредиторів склалося несприятливе враження про перспективи і можливості підприємства;
- поява негативних даних про підприємство;
- виступу споживачів з критикою продукції підприємства.

Як головний метод компенсації даного ризику можна рекомендувати організацію цілеспрямованого маркетингу, що включає всебічне інформування потенційних споживачів і інвесторів про найбільш сприятливі і ефективні сторони діяльності підприємства і його продукцію.

9. Ризики помилкового вибору інноваційних проектів.

Можуть бути помилково оцінені перспективи положення підприємства на ринку, його фінансова стійкість (бажання наростити прибуток за рахунок збільшення обсягу продажів вигідного продукту може, при різкому погіршенні фінансового стану і зміні кон'юнктури ринку, призвести до додаткових витрат на освоєння ресурсозберігаючих технологій).

Крім того, найчастіше автор інноваційного проекту переоцінює його значимість для споживача – в цьому випадку причиною виникнення ризику служить помилкова оцінка ринку споживання.

10. Ризики підвищення конкуренції.

Причинами можуть бути наступні:

- витік конфіденційної інформації (промислове шпигунство, з вини співробітників організації);
- вповільнене впровадження нововведень через відсутність необхідних засобів для проведення науково-дослідних робіт тощо.

Виходячи з головних ризиків для економічної безпеки підприємства, то основними напрямками, яких слід вжити для забезпечення економічної безпеки підприємства є:

- 1) підвищення рівня поточної безпеки;
- 2) забезпечення високого рівня прибутковості основної діяльності;
- 3) забезпечення високого рівня ефективності використання ресурсів;
- 4) забезпечення високого рівня ліквідності активів (оскільки низька ліквідність активів підприємства може спричинити втрату платоспроможності та його банкрутство впродовж наступного року або навіть місяця);
- 5) покращення рівня науково-технологічного та інноваційного потенціалу.

Механізм забезпечення економічної безпеки на підприємстві ТзОВ «РСП Шувар» передбачає застосування заходів щодо її зміцнення, що представлені в таблиці 3.1. Особливої уваги заслуговує представлення заходів підвищення економічної безпеки підприємства у розрізі саме функціональних складових, так як кожна з них потребує застосування різних заходів у відповідності до змісту та наявних проблем. Такий підхід забезпечуватиме ефективність обрання необхідних напрямків та заходів покращення економічної безпеки.

Таким чином, формування необхідного рівня економічної безпеки підприємства включає етапи:

- формування ефективних факторів виробництва (нового устаткування, кваліфікованої робочої сили і т.д.);

- виробництво продукції та надання послуг з урахуванням потреб ринку, підвищення її якості та дизайну;
- вибір надійних постачальників сировини, матеріалів, енергоносіїв;
- надійний захист власних комерційних таємниць;
- зміна, в разі необхідності, керівництва підприємства [30].

Таблиця 3.1

Заходи зміцнення функціональних складових економічної безпеки ТзОВ

«РСП Шувар»*

Складові економічної безпеки	Заходи зміцнення економічної безпеки підприємства
Фінансова	- відмова від здійснення фінансових операцій рівень ризику яких є надмірно високим; - відмова від продовження господарських відносин з партнерами, які систематично порушують контрактні зобов'язання; - відмова від використання у великих об'ємах позикового капіталу; - зменшення частки дебіторської заборгованості.
Інноваційна	- управління інноваційною безпекою; - збільшення частки інноваційних товарів та послуг у структурі товарів підприємства - збільшення частки інноваційних підходів до управління підприємством
Інформаційна	- управління інформаційною безпекою; - чіткий розподіл обов'язків, які повинні виконувати відповідальні особи з питань збереження інформації та її конфіденційності.
Силова	- гарантування безпеки майна, капіталу та співробітників підприємства
Техніко-технологічна	- розробка технологічної стратегії розвитку підприємства; - використання лізингу; - впровадження передового світового досвіду.
Кадрова	- чітко сформульована організація системи управління персоналом; - підвищення рівня охорони праці на підприємстві.
Інтелектуальна	- підвищення кваліфікації працівників
Екологічна	- збільшення капіталовкладень у ресурсозбереження
Інтерфейсна	- активна участь у міжнародних виставках та семінарах; - застосування рекламних заходів для збільшення споживачів.

* Джерело: [24]

Більшість науковців, що займаються вивченням питання забезпечення економічної безпеки, для підвищення її рівня в першу чергу рекомендують створення власної служби безпеки. Для ТзОВ «РСП Шувар» дуже актуальним є дане питання для підтримання належного рівня економічної безпеки.

Зважаючи на міцний фінансовий стан ТзОВ «РСП Шувар» та абсолютну стійкість і відсутність економічної небезпеки, керівництво підприємства має подбати про збереження наявного стану підприємства та його подальший розвиток.

3.2. Організаційно-правові питання запобігання банкрутству

З моменту виникнення приватної власності закони ніколи не були милосердними до неспроможних боржників. Так, у Київській Русі злісний банкрут прирівнювався до злодія (татя), кредитори могли продати неспроможного боржника разом з усім його майном. У середньовіччі гарантом забезпечення повернення боргу було не стільки майно, скільки сама особа боржника: його життя, особиста свобода та недоторканність. У Франції, наприклад, у середньовіччі діяв указ, згідно з яким винних у банкрутстві належало піддавати покаранню, надіти нашийник і помістити біля ганебного стовпа [50].

Розвиток капіталістичних відносин потребував інших засобів боротьби з явищем банкрутства. Поступово в цивільному та торговельному законодавстві більшості країн було запроваджено норми, спрямовані не на тілесне покарання банкрута, а на стягнення його майна з метою задовольнити позови та претензії кредиторів. Вид покарання неспроможного боржника тепер значною мірою залежить від того, з яких причин боржник став банкрутом. Якщо банкрутство настало внаслідок дії об'єктивних обставин, то покарання є мінімальним, а якщо воно є результатом шахрайства, недбалості чи халатності, то винні в цьому особи підлягають адміністративним та кримінальним покаранням. У результаті еволюції

законодавства про банкрутство підприємств до нього дедалі більше вносилося норм, спрямованих не стільки на ліквідацію боржника, скільки на його фінансове оздоровлення [50].

В Україні до 1992 року не було законодавчо затвердженого механізму визнання підприємств банкрутами. Проблеми неплатоспроможності та заборгованостей підприємств вирішувались на адміністративному рівні на основі рішення арбітражного або громадського суду.

У незалежній Україні першим законом, який на законодавчому рівні визнав явище «банкрутства» та встановив спеціальну процедуру розгляду справ визнання підприємства банкрутом та застосування необхідних санкцій до нього став Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року.

Відтоді ліквідація підприємств, визнаних банкрутами, відбувалась відповідно до Закону України «Про підприємства в Україні». Відтоді як даний закон визнано нечинним дана процедура визначається Господарським Кодексом України.

Даний закон мав ряд недоліків, що ускладнювало роботу Господарського суду. І не дивлячись на роз'яснення від 18 листопада 1997 року «Про деякі питання практики застосування Закону України про банкрутство», 18 жовтня 2018 року було прийнято «Кодекс України з процедур банкрутства», який враховував усі недоліки попереднього закону та передовий закордонний досвід.

На відміну від Закону України «Про банкрутство» у «Кодексі України з процедур банкрутства» змінено процедуру відкриття справи про банкрутство, встановлені конкретні терміни розгляду справи, введено суб'єкта справи про визнання підприємства банкрутом – господарського керуючого тощо.

Даний закон також має ряд недоліків, але все таки він є містить прогресивним і відповідає потребам ринкової економіки.

«Кодекс України з процедур банкрутства» має переваги перед Господарським Кодексом та Господарсько-процесуальним Кодексом.

Функції, які виконує «Кодекс України з процедур банкрутства»:

1. визначення механізму попередження імовірності настання банкрутства та відновлення його платоспроможності;
2. передбачення санаційних заходів (фінансової реабілітації підприємства);
3. визначення механізму задоволення претензій кредиторів та інвесторів [50].

У ринковій економіці банкрутство підприємств – нормальне явище. Із кожних 100 новостворених підприємств утримується на ринку не більш як 20-30. У США, наприклад, загальна кількість підприємств, оголошених банкрутами в середньому за рік досягає близько 30000 [50].

На законодавчому рівні затверджено порядок визнання суб'єктів підприємницької діяльності банкрутами та порядок задоволення позовних претензій до них кредиторів та інвесторів.

Відповідно до «Кодексу України з процедур банкрутства», процедуру визнання підприємства банкрутом здійснює державний орган з питань банкрутства, який діє на законних підставах у встановленому порядку [50].

Внаслідок порушення справи про банкрутство виникає комплекс процесуальних правовідносин щодо:

- порушення провадження у справі,
- забезпечення грошових вимог кредиторів,
- попереднього засідання арбітражного суду,
- судової санації,
- визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, мирової угоди,
- припинення провадження у справі про банкрутство тощо [50].

Порядок проходження справи про банкрутство у суді відображено на рисунку 3.1.

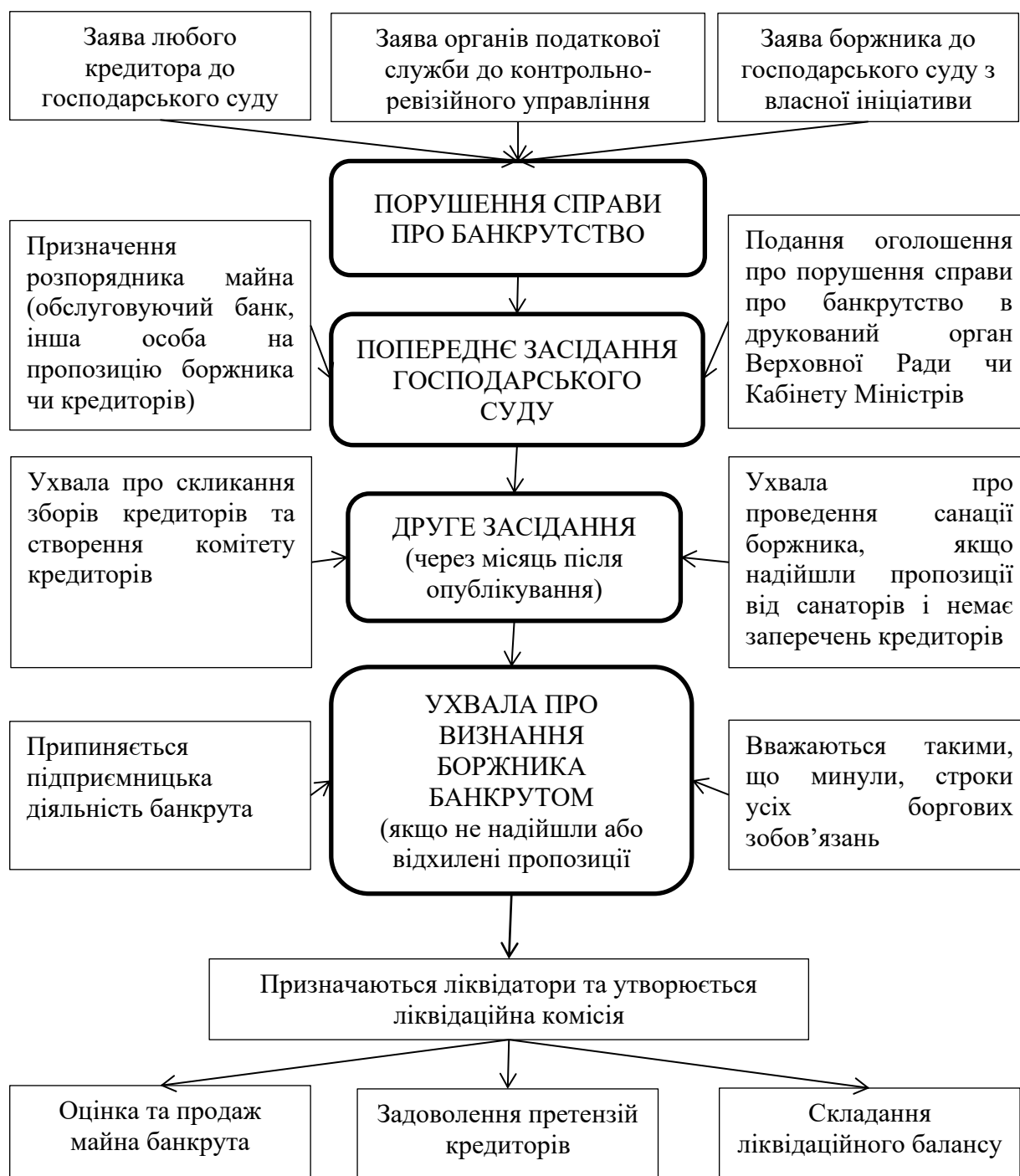

Рис. 3.1. Проходження справи про банкрутство підприємства*

*Джерело: [75]

Кредитор може звернутися із заявою про порушення справи про банкрутство лише в разі неплатоспроможності боржника, оскільки загрозу неплатоспроможності може виявити лише сам боржник. Кредиторами, які мають право порушувати справу про банкрутство, можуть бути фізичні або юридичні

особи, що мають підтверджені належними документами майнові вимоги до боржника, крім тих кредиторів, чиї майнові вимоги повністю забезпечено заставою. Кредитор, вимогу якого забезпечено заставою, може звернутися із заявою про порушення справи про банкрутство в частині вимог не забезпечених заставою, або коли вартості предмета застави недостатньо для повного задоволення його вимог. В останньому випадку, кредитор повинен подати переконливі докази цієї обставини. Боржник у разі неплатоспроможності або загрози неплатоспроможності та за наявності майна, достатнього для покриття судових витрат, може звернутися до арбітражного суду з власної ініціативи із заявою про порушення справи про своє банкрутство [30].

Відповідно до «Кодексу України з процедур банкрутства» щодо боржника застосовуються такі судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута [39].

Процедури щодо реорганізації підприємства передбачають управління майном із зовні, можливою реструктуризація та санація підприємства.

Реструктуризація підприємства – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів [51].

Часто плутають поняття «реструктуризація» та «реорганізація». Перша є ширшим поняттям, оскільки включає в себе реорганізацію. Загалом реорганізація передбачає заміну власника статутного фонду суб'єкта господарювання та зміну організаційно-управлінської форми організації підприємства.

Зважаючи на дослідження ряду науковців, слід виділити наступні види, форми та ступені реструктуризації (рис. 3.2).

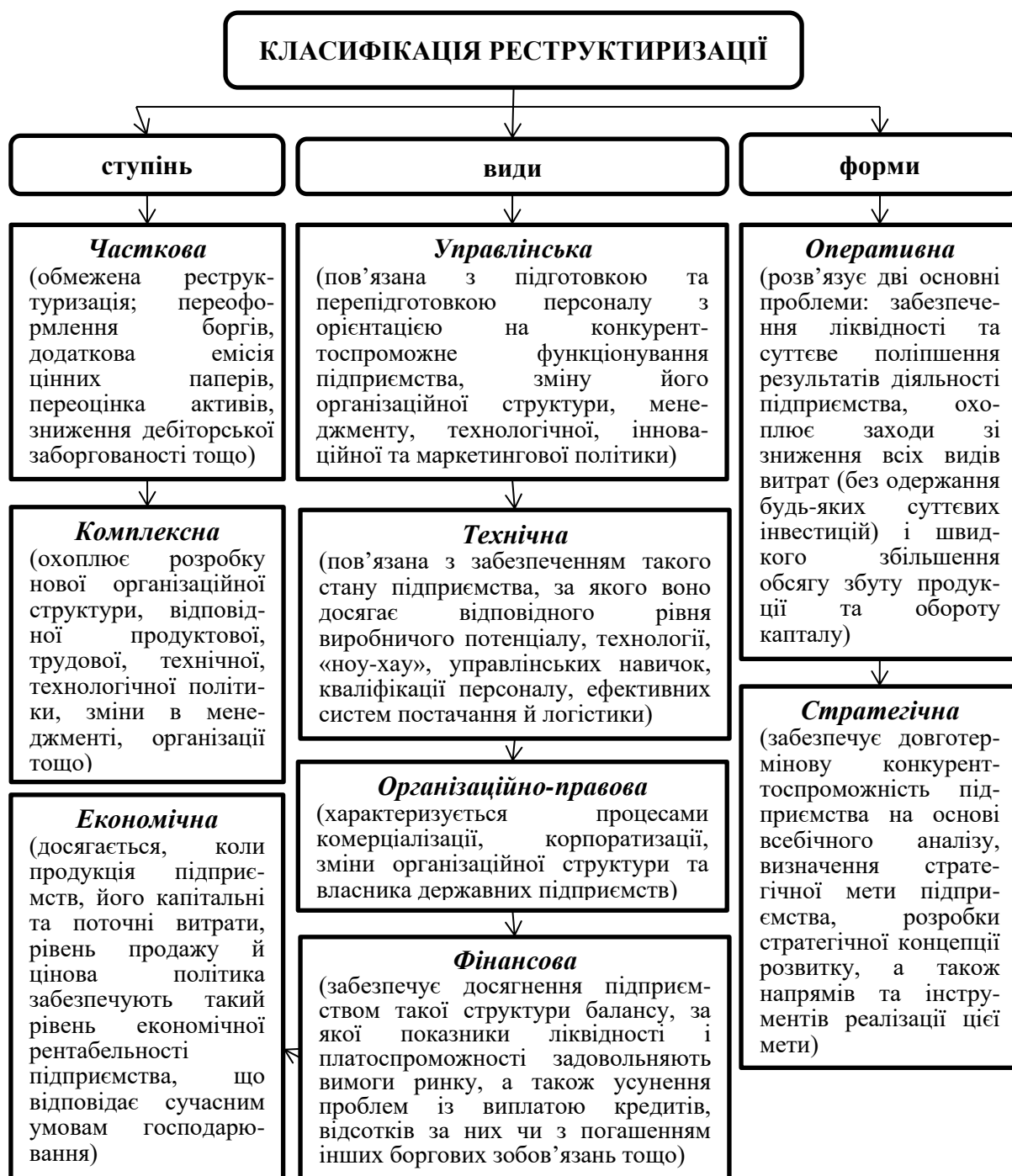

Рис. 3.2. Класифікація реструктуризації*

*Джерело: [51]

Ураховуючи необхідність проведення реструктуризації в сучасних умовах впливу різноманітних дестабілізуючих факторів, треба визначити основні варіанти її проведення:

- перепрофілювання підприємств;
- виділення окремих структурних підрозділів для подальшої діяльності;
- виділення окремих структурних підрозділів як нових юридичних осіб;
- злиття двох і більше підприємств з утворенням нової юридичної особи [51].

Вибір варіанта реструктуризації здійснюється на підставі критерію оцінки реальних ринкових можливостей структурних підрозділів підприємства, а саме:

а) ступінь освоєння нових ринків, що відображає, наскільки швидко підрозділ може змінити структуру збуту продукції та подолати бар'єри вступу до нових ринків. Проте треба враховувати, що олігопольні ринки та ринки з високим ступенем вкладення капіталу в продукцію освоюються дуже повільно;

б) рівень специфічних виробничих знань і технологій, що характеризує рівень застосування специфічних науково-технічних знань у виробничій діяльності підрозділу, який має відмовитись від усього асортименту продукції, що виготовлялася раніше [50].

Оцінка ефективності проектів реструктуризації ведеться за результатами поліпшення фінансово-економічного та екологічного стану підприємства за рахунок збільшення обсягів реалізації конкурентоспроможної продукції, раціонального використання ресурсного потенціалу підприємства, прискорення обороту капіталу та підвищення продуктивності системи господарювання реструктуризованого підприємства з одночасним збереженням гарантій соціального захисту працівників [50].

Відповідно до «Кодексу України з процедур банкрутства», санація – це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом

кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника [29].

До ліквідаційних процедур відносять примусову ліквідацію підприємства-боржника з ухвали арбітражного суду або добровільну ліквідацію підприємства під контролем кредиторів [44].

Під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється угодою сторін. Мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство [44].

Від імені кредиторів рішення про укладення мирової угоди більшістю голосів приймає комітет кредиторів. Рішення вважається прийнятим за умови, що усі кредитори дали письмову згоду на укладення мирової угоди, та якщо їх вимоги до боржника забезпечені заставою його майна. Від імені боржника рішення про укладення мирової угоди приймає керівник або господарський керуючий (керуючий санацією, ліквідатор), які підписують її [70].

Мирова угода набирає чинності з дня її затвердження господарським судом і є обов'язковою для боржника (банкрута), кредиторів, вимоги яких забезпечені заставою, кредиторів другої та наступних черг. Одностороння відмова від мирової угоди не допускається [4].

Мирова угода включає: суму, порядок і терміни виконання зобов'язань боржником; відтермінування чи розтермінування або списання боргів або їх частини; умови виконання зобов'язань третіми особами; покриття вимог кредиторів акціями боржника або іншими законними способами.

Якщо порушено, встановлений на законодавчому рівні, порядок укладання мирової угоди господарський суд може відмовити у її укладанні, тому справа про визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом припиняється.

Господарський суд визнає боржника банкрутом у разі відсутності пропозицій щодо проведення санації або незгоди кредиторів з умовами проведення санації боржника. Про визнання боржника банкрутом господарський

суд приймає постанову. В постанові призначаються ліквідатори з числа представників зборів кредиторів, банків, фінансових органів, а також Фонду державного (комунального) майна, якщо банкрутом визнано державне підприємство або організацію. На ліквідаторів покладаються обов'язки проведення процедури задоволення вимог кредиторів [44].

З моменту визнання боржника банкрутом:

- припиняється підприємницька діяльність боржника;
- до ліквідаційної комісії переходить право розпорядження майном банкрута й усі його майнові права та обов'язки;
- вважаються такими, що минули, строки всіх боргових зобов'язань банкрута;
- припиняється нарахування пені та відсотків на всі види заборгованості банкрута [44].

Угоди боржника (на подання керуючого санацією) можуть бути визнані арбітражним судом недійсними за умови, коли:

- угоду укладено боржником із заінтересованими особами на шкоду іншим заінтересованим особам;
- угоду укладено боржником з окремим кредитором чи іншою заінтересованою особою за шість і менше місяців до прийняття рішення про санацію, коли вона надає перевагу одному кредитору перед іншими або пов'язана з виплатою (видачею) частки (паю) в майні боржника у зв'язку з виходом зі складу учасників чи замовників боржника [70].

У разі визнання мирової угоди недійсною або її розірвання, вимоги кредиторів у незадоволеній до цього часу їхній частині відновлюються в повному обсязі. Крім того, затвердження мирової угоди є підставою для припинення справи про банкрутство, а визнання мирової угоди недійсною-для відновлення провадження справи [4].

Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію.

Достовірність та повнота ліквідаційного балансу повинні бути перевірені у встановленому законодавством порядку з обов'язковою перевіркою органом державної податкової служби, у якому перебуває на обліку суб'єкт господарювання [29].

Майнові претензії кредиторів, які задовольняються за рахунок коштів, виручених від продажу майна банкрута, задовольняються згідно з принципом черговості. Суть принципу черговості полягає у встановленні законом кредиторів першої, другої і т.д. категорій, або черг. При цьому діє правило про те, що вимоги кожної наступної черги задовольняються після повного задоволення вимог попередньої. Тобто цей принцип є протилежним принципу поділу майна банкрута на частки, пропорційні майновим вимогам кредиторів усіх категорій [70].

Передусім, поза чергою покриваються витрати, пов'язані з провадженням справи про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, функціонуванням розпорядника майна, а також задовольняються вимоги кредиторів, забезпечені заставою:

- у першу чергу мають бути виконані майнові зобов'язання перед працівниками підприємства-банкрута. Йдеться про зобов'язання із заробітної плати, пільг та компенсацій звільненим працівникам, які передбачені трудовим законодавством. З кола зобов'язань першої черги стосовно працівників зроблено винятки щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства або виплат по акціях трудового колективу. Така позиція законодавця пояснюється тим, що в цьому плані працівники розглядаються як співвласники майна банкрута і несуть спільну майнову відповідальність за його борги на загальних підставах;

- у другу чергу задовольняються вимоги щодо державних і місцевих податків та неподаткових платежів до бюджету. Сюди ж віднесені вимоги органів державного страхування та соціального забезпечення;

- третя черга є основною для кредиторів. З суми коштів від продажу майна банкрута, що залишилась від попередніх витрат, задовольняються вимоги усіх кредиторів, не забезпечені заставою;

- четвертою є черга названих вище співвласників підприємства-банкрута. З суми, що залишилася, задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства та виплат по акціях членів трудового колективу;

- до п'ятої черги віднесено «всі інші вимоги». Наприклад, чинним законодавством передбачена категорія так званих сумнівних боргів – заборгованості, термін позовної давності щодо стягнення якої минув. Ця заборгованість не скасовується. Вона має відображатися на балансі кредитора протягом п'яти років з часу її списання на збитки внаслідок неплатоспроможності боржника. В цей термін кредитор зобов'язаний вести спостереження за майновим станом боржника з метою стягнення заборгованості у випадку зміни цього стану. При банкрутстві можуть бути заявлені вимоги і по таких сумнівних боргах [69].

При розподілі майна боржника між кредиторами застосовується принцип пропорційності, тобто майно розподіляється між кредиторами пропорційно тій сумі, яка їм належить до повернення, якщо для задоволення усіх вимог однієї черги майна недостатньо.

Погашення (незадоволення) боргів має місце у двох випадках: 1) щодо вимог, заявлених після закінчення строку, встановленого для їхнього подання (прострочених); 2) щодо вимог, не задоволених внаслідок недостатності майна банкрута [4].

Якщо після сплати усіх боргів перед кредиторами та членами трудового колективу, ще залишається майно, то воно передається банкруту за рішенням господарського суду щодо реорганізації чи ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності.

3.3. Ризики проекту та економічної безпеки ТзОВ «РСП ШУВАР»

Ризик проекту не приймає статичного, абсолютного значення раз і назавжди. Його природа така, що він змінює свої характеристики залежно від

стадії проекту. Тому керівництву підприємства слід здійснювати постійний моніторинг процесів впровадження та управління проектом для своєчасного виявлення слабких сигналів та для підготовки механізму ефективного управління ризиками.

Метою аналізу проектних ризиків є оцінка всіх їх видів і визначення можливих шляхів їх зниження, доцільності реалізації проекту за наявного ступеня ризику та способів його зменшення. Цей аналіз передбачає виявлення ризиків проекту й їх оцінку з визначенням впливових чинників, пошук шляхів зниження ризику, врахування його за оцінки доцільності реалізації проекту та способу його фінансування.

Основними ризиками сьогодні є ризик підвищення цін на сировину, матеріали та електроенергію, зниження попиту та нестабільність політичної, військової, безпекової та економічної ситуації в Україні.

Для оцінки виникнення ризиків та визначення рівня їх впливу використано експертний метод (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Можливі ризики проекту*

№	Групи ризиків	Напрямки виникнення ризиків	Питома вага
1	Фінансово-економічні	зниження попиту; зростання цін на сировину та матеріали; зростання цін на електроенергію; поява нових конкурентів.	0,33
2	Виробничо-технічні	незадовільна якість сировини та матеріалів; старіння технологій; низька якість послуги.	0,17
3	Інформаційні	неефективність інформації; негативна інформація про послугу.	0,17
4	Політичні	війна в країні; боротьба за владу; корупція.	0,33
Разом			1,00

*Джерело: сформовано автором

В табл. 3.2 розглянуто перелік ризиків, з якими є певна можливість зіткнутися під час діяльності підприємства та реалізації проектів, зокрема створення нової послуги на ринку «Шувар».

Проведемо оцінку ризиків, враховуючи їх питому вагу та ймовірність їх появи в табл. 3.3. Для оцінки використовується інтегральна шкала у межах від 0 до 100 балів (0 – ризик не реалізується; 25 – ризик скоріше за все не реалізується; 50 – подія має рівні шанси прояву та/або нездійсненності; 75 – ризик скоріше за все реалізується; 100 – ризик виявиться напевне).

Таблиця 3.3

Оцінка ризиків проекту експертним методом*

Види ризиків	Питома вага, W_i	Експерти			Середня ймовірність появи, V_i	Бал ($W_i \times V_i$)
		1й	2й	3й		
Зниження попиту	0,10	50	50	25	41,67	4,17
Зростання цін на сировину та матеріали	0,07	75	50	50	58,33	4,08
Зростання цін на електроенергію	0,08	50	50	50	50,00	4,0
Поява нових конкурентів	0,09	25	0	25	16,67	1,5
Незадовільна якість сировини та матеріалів	0,09	0	0	25	8,33	0,75
Старіння технологій	0,05	25	25	25	25,00	1,25
Низька якість продукту	0,09	50	25	25	33,33	3,0
Неефективність інформації	0,07	25	0	0	8,33	0,58
Негативна інформація про послугу	0,03	25	0	25	16,67	0,5
Війна в країні	0,11	75	75	50	66,67	7,33
Боротьба за владу	0,11	50	50	50	50,00	5,5
Корупція	0,11	75	50	50	58,33	6,42

*Джерело: сформовано автором

Аналізуючи результати табл. 3.3. робимо висновок, що для запобігання або зменшення шкідливого впливу ризиків діяльності ТзОВ «РСП Шувар» необхідно забезпечити:

- підписання довгострокових контрактів;

- формування резервних грошових коштів, виробничих потужностей, страхування;

- аналіз якості робіт на кожному етапі;
- діяльність одночасно на кількох ринках збуту;
- детальне планування організації виробництва;
- пошук нових каналів постачання сировини та матеріалів.

У результаті досліджень було виявлено, що існує три варіанти ходу проекту по створенню нової послуги на ринку:

- «оптимістичний сценарій» – чистий дохід складе 623500,48 грн.;
- «нормальний сценарій» – чистий дохід складе 537627,07 грн.;
- «песимістичний сценарій» – чистий дохід складе 374514,85 грн.

Імовірність настання сценаріїв 0,11, 0,63 та 0,26 відповідно.

Для характеристики ризику як міри невизначеності використовують такі показники:

1) математичне очікування:

$$M(x) = \sum_i x_i P_i \quad (3.1)$$

де $M(x)$ – математичне очікування; x_i – інтегральний ефект при i -му сценарії; P_i – вірогідність реалізації цього сценарію.

$$M(x) = 623500,48 * 0,11 + 537627,07 * 0,63 + 374514,85 * 0,26 = 504663,98.$$

2) дисперсія:

$$D(x) = \sum_i (x_i - M(x_i))^2 P_i \quad (3.2)$$

$$D(x) = 1553432510,55 + 684536140,48 + 4404086970,34 = 6642055621,37.$$

3) середньоквадратичне відхилення:

$$\sigma(x) = \sqrt{D(x)} \quad (3.3)$$

$$\sigma(x) = \sqrt{6642055621,37} = 81498,81$$

4) коефіцієнт варіації:

$$\text{var}(x) = \frac{\sigma(x)}{M(x)} \quad (3.4)$$

$$\text{var}(x) = 81498,81/504663,98 = 0,16$$

Отже, ризиковість проекту складає 16%, а це свідчить, що проект є доцільний до реалізації.

Запропонований інноваційний проект найбільший вплив матиме на інноваційну та фінансову безпеку ТзОВ «РСП Шувар». Проведемо діагностику рівня фінансової безпеки після реалізації проекту.

Для реалізації проекту планується використати власні кошти. У 2024 році планується повернення 65% дебіторської заборгованості, з якої і планується виділити 252,1 тис. грн. на проект.

Використовуючи табл. 3.3 та дані фінансової звітності за 2021-2023 рр., проведемо прогнозне коригування активів та пасивів балансу на 2024 рік, а також складемо прогнозний звіт про фінансові результати на 2024 рік. У звіті про фінансові результати, результати звичайної операційної діяльності залишаємо на рівні кінця 2023 року, тобто розглядаємо лише результати впливу впровадження інноваційного проекту. Проведемо аналіз впливу інноваційного проекту на фінансову та інноваційну безпеку, а також на економічну безпеку ТзОВ «РСП Шувар» в цілому.

Розрахунок коефіцієнтів, що характеризують прогнозний фінансовий стан підприємства на 2024 рік подано у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Прогнозні значення основних фінансових коефіцієнтів
ТзОВ «РСП Шувар» на 2024 рік***

Назва коефіцієнта	Нормативне значення за основними методиками	2024 р.
Коефіцієнт зносу основних засобів	Менше 0,5	0,224
Фондовіддача основних засобів	Більше 1	1,31
Рентабельність активів	Більше 0,05	0,44
Коефіцієнт оборотності активів	Немає	4,05
Коефіцієнт покриття загальний	Критичне значення =2. Значення = 2-2,5 свідчать, що фірма вчасно ліквідує свої борги	2,10
Коефіцієнт фінансування	Менше 1	0,67
Коефіцієнт втрати платоспроможності	Значення не повинно бути менше 1	2,50

*Джерело: сформовано автором

Визначення поправочного коефіцієнта для ТзОВ «РСП Шувар» на 2024 рік представлено у таблиці 3.5, де ЗП — значення показника, ПК — поправочний коефіцієнт.

Таблиця 3.5

Визначення поправочного коефіцієнта для ТзОВ «РСП Шувар» на 2024 рік*

Назва коефіцієнта (індикатора)	2024 р.	
	ЗП	ПК
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,224	1
Фондовіддача основних засобів	1,31	1
Рентабельність активів	0,44	1
Коефіцієнт оборотності активів	4,05	1
Коефіцієнт покриття	2,10	0,5
Коефіцієнт фінансування	0,67	1
Коефіцієнт втрати платоспроможності	2,50	1

*Джерело: сформовано автором

Інтегральна оцінка прогнозованої фінансової безпеки підприємства визначається як добуток поправочного коефіцієнта та максимальної кількості балів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Визначення прогностного рівня фінансової безпеки ТзОВ «РСП Шувар» на 2024 рік*

Назва коефіцієнта (індикатора)	Максимальна кількість балів	Інтегральна оцінка (реальна кількість балів)
		2024 р.
Коефіцієнт зносу основних засобів	10	10
Фондовіддача основних засобів	10	10
Рентабельність активів	10	10
Коефіцієнт оборотності активів	10	10
Коефіцієнт покриття	20	10
Коефіцієнт фінансування	20	20
Коефіцієнт втрати платоспроможності	20	20
Усього балів	100	90

*Джерело: сформовано автором

За даними табл. 3.6. можна зробити висновок про стан фінансової безпеки ТзОВ «РСП Шувар». Отже, за результатами діяльності протягом 2021-2023 років підприємство досягло високого рівня фінансової безпеки і за прогнозами у 2024 році фінансова безпека ТзОВ «РСП Шувар» може становити 90%.

Розрахуємо значення основних показників інноваційної безпеки підприємства. Результати представлені в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Прогнозні значення основних показників інноваційної безпеки ТзОВ «РСП Шувар» на 2024 рік*

Показники	Період
	2024 рік
Кі.п.	0,224
Кі.під.	0,090

*Джерело: сформовано автором

Чим вище значення даних показників, тим вище рівень інноваційної безпеки підприємства. За даними табл. 3.8. можна зробити висновок про стан інноваційної безпеки ТзОВ «РСП Шувар». Отже, за результатами діяльності у 2024 році

підприємство зможе втримати показник інноваційної безпеки на нормальному рівні (75%).

Таблиця 3.8.

Визначення прогнозного рівня інноваційної безпеки ТзОВ «РСП Шувар»*

Назва коефіцієнта (індикатора)	Максимальна кількість балів	Інтегральна оцінка (реальна кількість балів)
		2024 рік
Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції/послуг	40	30
Частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі	60	45
Усього балів	100	75

*Джерело: сформовано автором

Для оцінки економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар» у 2024 році розрахуємо прогнозний її рівень економічної. Дані для розрахунків складових економічної безпеки (крім фінансової та інноваційної) залишаємо на рівні 2023 року. Значення заносимо у відповідні комірки таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Розрахунки відносних оцінок складових економічної безпеки у 2024 р.*

Функціональна складова	Ваговий коефіцієнт	Відносна оцінка
		2024
Інтелектуальна	0,15	0,9
Технічна	0,10	0,9
Правова	0,05	0,8
Інформаційна	0,05	0,8
Екологічна	0,10	0,9
Силова	0,05	0,8
Ринкова	0,05	0,9
Інтерфейсна	0,05	0,7
Фінансова	0,20	0,9
Інноваційна	0,20	0,91

*Джерело: сформовано автором

Виходячи з даних табл. 3.9. можна сказати, що запропонований інноваційний проект запровадження нової послуги може позитивно вплинути на усі рівні безпеки функціональних складових економічної безпеки.

Прогнозне значення рівня економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар» у 2024 році імовірно становитиме 87,7 бали, що свідчить про високий рівень безпеки. Таким чином, реалізація запропонованого інноваційного проекту сприятиме підвищенню економічної безпеки підприємства. Тобто, проект може бути запроваджений на підприємстві.

Висновки до розділу 3

1. Виділено найважливіші види господарських і фінансових ризиків, що можуть вплинути на економічну безпеку ТзОВ «РСП Шувар»: залежність від зовнішніх постачальників; необхідність постійного вдосконалення та змін; економічні зміни або негативні тенденції на ринку можуть вплинути на фінансовий стан компанії; ризик неотримання або невчасного отримання оплати за надані послуги; ризик відмови покупця від отримання послуг; ризик зриву власних виробничих планів; ризик невірної прогнозування ситуації і отримання неправильних початкових даних; ризик неотримання зовнішніх інвестицій і кредитів; ризики помилкового вибору інноваційних проектів; ризики підвищення конкуренції.

2. Встановлено, що зважаючи на міцний фінансовий стан ТзОВ «РСП Шувар» та абсолютну стійкість і відсутність економічної небезпеки, керівництво підприємства має подбати про збереження наявного стану підприємства та його подальший розвиток.

3. Вивчено законодавчі акти, які регулюють процес визнання підприємства банкрутом, та вивчено основи реструктуризації підприємства задля його збереження та уникнення банкрутства.

4.3 врахуванням впровадження інноваційної послуги розраховано прогнозне значення економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар», та встановлено, що реалізація запропонованого інноваційного проекту сприятиме підвищенню економічної безпеки підприємства. Тобто, проект може бути запроваджений на підприємстві.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження особливостей управління економічною безпекою підприємства ТЗОВ «РСП Шувар», можна зробити наступні висновки:

1. У першому розділі «Теоретико-методичні основи управління економічною безпекою підприємства» розглянуто суть поняття «національна безпека» та її структуру за функціональними складовими, серед яких економічна безпека займає ключову роль; проаналізовано підходи до розуміння суті поняття «економічна безпека» та виокремлено найбільш вдале її трактування; проаналізовано загрози економічній безпеці підприємства, їх види на прями впливу; визначено критерії оцінки економічної безпеки підприємства; охарактеризовано механізм забезпечення економічної безпеки підприємства, визначено його функції, засоби та принципи; розглянуто систему показників оцінки функціональних складових економічної безпеки; вивчено способи загальної оцінки економічної безпеки підприємства; охарактеризовано основні ефективні способи зниження ризику; охарактеризовано суть та визначено основні напрями антикризового управління, алгоритм дій.

2. У другому розділі «Механізм забезпечення економічної безпеки ТЗОВ «РСП Шувар» оцінено діяльність, фінансовий стан, рівень економічної безпеки та імовірність банкрутства ТЗОВ «РСП Шувар».

3. За допомогою SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони діяльності ТЗОВ «РСП Шувар», його можливості та загрози, що допомагає визначити стратегічні переваги і виклики для ТЗОВ «РСП Шувар» і може слугувати основою для розробки стратегії розвитку, яка враховує позитивні аспекти та допомагає уникнути негативних змін.

4. Зважаючи на результати аналізу фінансового стану ТЗОВ «РСП Шувар» протягом 2021-2023 років слід відмітити його позитивність, здатність підприємства активно розвиватись, долати труднощі та зміцнювати свою економічну безпеку.

5. Результати експрес-діагностики та фундаментальної діагностики ТзОВ «РСП Шувар» знаходиться у зоні абсолютної стійкості. Згідно моделі Альтмана, якщо значення індексу Z 3,0 і вище, то можливість настання банкрутства підприємства дуже низька. Отже, банкрутство для ТзОВ «РСП Шувар» не загрожує.

6. У третьому розділі «Вдосконалення управління економічною безпекою ТзОВ «РСП Шувар» за результатами проведеного аналізу виділено найважливіші види господарських і фінансових ризиків, що можуть вплинути на економічну безпеку підприємства.

7. Встановлено, що зважаючи на міцний фінансовий стан ТзОВ «РСП Шувар» та абсолютну стійкість і відсутність економічної небезпеки, керівництво підприємства має подбати про збереження наявного стану підприємства та його подальший розвиток.

8. З врахуванням впровадження інноваційної послуги розраховано прогнозне значення економічної безпеки ТзОВ «РСП Шувар», та встановлено, що реалізація запропонованого інноваційного проекту сприятиме підвищенню економічної безпеки підприємства. Тобто, проект може бути запроваджений на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні : Л. М. Акімова. Київ : «Центр учбової літератури», 2018. 323 с.
2. Антикризове управління підприємством : теорія та практика : навч. посіб. 3-є вид., без змін. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. 2020. 248 с.
3. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Червяков І. М. Основи економічної безпеки : Підручник. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
4. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
5. Бойчик І. М. Економіка підприємства : підручник. Київ : Кондор - Видавництво, 2016. 378 с.
6. Варналій З. С., Білик Р. Р. Економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів України : монографія. Чернівці : Технодрук. 2018. 454 с.
7. Галушка З., Луспе О. Стратегії розвитку бізнесу : теорія і практика : навч. посібник. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 288 с.
8. Гбур З. В. Економічна безпека України в сучасних умовах. *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 2. С. 97-101.
9. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2013. 85 с.
10. Грабовецький Б. Є., Шварц І. В. Фінансовий аналіз та звітність : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2011. 281 с.
11. Джужа О.М. Економічна безпека : навчальний посібник. Київ : ЦНЛ, 2010. 366 с. URL : https://pidru4niki.com/1584072021588/ekonomika/ekonomichna_bezpeka
12. Діагностика банкрутства підприємств. URL : http://www.rusnauka.com/32_DWS_2008/Economics/36817.doc.htm

13. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 758 с.
14. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л. Л. та проф. Кривов'язюка І. В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
15. Економіка підприємства : магістерський курс. Підручник. Частина II / За ред. професорів Загірняка М. В., Перерви П. П, Маслак О. І. Кременчук, 2015. 756 с.
16. Економіка підприємства: навчальний посібник / О. І. Лисак, Л. О. Андреева, Л. О. Болтянська. Мелітополь : Люкс, 2020. 272 с.
17. Економіка та економічна безпека держави. Теорія і практика : Монографічний навчальний посібник / за заг. ред. В. П. Приходько. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. 390 с.
18. Економічна безпека держави : навчально-методичний посібник / Живко З. Б., Черевко О. В., Копитко М. І., Зачосова Н. В., Живко М. О., Серeda В. В., Занора В. О., Бівець А. В.; за ред. Живко З. Б. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2019. 240 с.
19. Економічна безпека підприємництва в Україні : монографія / Г. В. Ситник, Г. В. Блакита, Н. М. Гуляєва та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 284 с.
20. Економічна безпека підприємств : Підручник / Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. та ін.; Київ : Алерта, 2011. 704 с.
21. Економічна безпека підприємства : підручник / за заг. ред. А. М. Дідика. Львів : НУ «Львівська політехніка», ТзОВ «Видавнича група «Бухгалтери України», 2019. 624 с.
22. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах глобальної фінансової кризи (теоретико-методологічний аспект) : монографія / [О. А. Кириченко, М. П. Денисенко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев, С. А. Єрохін, О. І. Захаров, П. Я. Пригунов та інші]; УМБ Університету «КРОК». Київ : Дорадо, 2010. 412 с.

23. Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення : колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О. І. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 395 с.
24. Економічна безпека України : монографія / за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.
25. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства : сутність, механізм забезпечення та управління: монографія. Львів : ЛігаПрес, 2012. 256 с.
26. Журавська А. Р. Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств: проблеми та перспективи удосконалення. URL : http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/178/1/Zhuravska_A_Diagnostics_financial_state_farms.pdf
27. Коваленко-Марченкова Є. В., Кірнос О. В., Бородін М. О. Теоретичні аспекти оцінки економічного стану підприємства. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 65-69.
28. Ковеленко О. В., Лихойванова А. О. Особливості експрес-аналізу фінансового стану підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 3 (15). С. 89-93.
29. Кодекс України з процедур банкрутства. № 2597-VIII. Поточна редакція від 01.01.2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1753>
30. Козаченко Г. В., Шульженко Л. Є. Екосесент : зміст, предмет і структура. *Бізнес інформ*. 2014. № 2. С. 8-12.
31. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств : монографія / С. М. Лаптев, В. Г. Алькема, В. С. Сідак, М. І. Копитко; за ред. Копитко М. І. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.
32. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
33. Кризов'язюк І. В. Антикризове управління підприємством : навчальний посібник. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 396 с.

34. Кузмінська О. Е. Вектори аналізу балансу підприємства. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32611731.pdf>
35. Куценко С. Як банкрутують підприємства в Україні. URL : https://lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/388576_yak_bankrutuyut_pidpriiemstva.html
36. Майборода О. Є., Сукрушева Г. О., Куліш Є. В. Теоретична сутність категорії «прибуток підприємства». *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 310-313.
37. Максютенко І. Є. Теоретико-методологічні засади оцінки ймовірності банкрутства. URL : https://kvpubd.kiev.ua/wp-content/uploads/2022/11/kd_107_108_1411.pdf
38. Малюта Л. Діагностика інтелектуально-кадрової складової забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2015. № 1. С. 89-93.
39. Матвеев С. П., Пронкіна Л. І. Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. С. 263-265.
40. Менеджмент і адміністрування : підручник для бакалаврів. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2022. 584 с.
41. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/reg2092?an=111854&ed=1997_06_27
42. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості підприємства. URL : <http://www.finalearn.com/lifer-186.html>
43. Мороз О. В., Сметанюк О. А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах. Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2016. 167 с.
44. Нікола С. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 206 с.

45. Омельчук Л. В. Сутнісні характеристики економічної безпеки страхової компанії з позиції теорії безпекознавства. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/156.pdf
46. Отенко І. П., Азаренков Г. Ф., Іващенко Г. А. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.
47. Побережець О. В., Гусєв А. О. Фінансовий аналіз як інструмент оптимізації податкового навантаження підприємства. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління*. 2023. Том 20. Вип. 3 (46). С. 122-133.
48. Погорєлов І. М., Сахно А. В. Фінансовий контролінг, як основа ефективного управління фінансами підприємства. URL : <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/155bfa2a-c925-4f5c-801e-dcc529777e8d/content>
49. Погребняк А. Ю. Порівняльний аналіз методик оцінки ймовірності банкрутства в системі антикризового управління на підприємстві. *Бізнес інформ*. 2014. № 7. С. 344-352.
50. Полінкевич О. М., Лещук В. П. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2019. 400 с.
51. Попович А. В. Категоріально-цільовий підхід до визначення сутності реструктуризації та її позиціювання в процесах структурної перебудови підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3219>
52. Про національну безпеку України : Закон України 2469-VIII; остання редакція від 31.03.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>
53. Рибальченко Л. В. Ідентифікація загроз безпеці підприємництва : Лекції для денної/заочної форм навчання. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 79 с.
54. Рогач С. М., Суліма Н. М., Гуцул Т. А. Економіка підприємства (в схемах і таблицях) : Навч. посібник. Київ : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 508 с.

55. Роговий А. В. Економічна безпека : детермінанти забезпечення в умовах циклічності економіки : Монографія. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2017. 376 с.
56. Саєнко О. М. Класифікація доходів промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4812>
57. Семенов А. Г., Ярошевська О. В. Роль фінансового аналізу у формуванні фінансової стратегії підприємства. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2014. № 1 (76). С. 106-110.
58. Семенова К. Д. Аналіз фінансового стану підприємств України та тенденцій розвитку. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № №5-6 (282-283). С. 77-82.
59. Сисоліна Н. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник. Кіровоград : КНТУ, 2014. 226 с.
60. Ситник Г. П., Орел М. Г. Національна безпека в контексті європейської інтеграції України : підручник / Г. П. Ситник, М. Г. Орел; за ред. Г. П. Ситника. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 372 с.
61. Скорук О. В. Економічна безпека держави : сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 39-42.
62. Сосновська І. М. Поняття та значення економічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4303>
63. Старинець О. Г. Методи фінансового аналізу діяльності підприємств у системі антикризового управління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 17. Ч. 2. С. 87-91.

64. Стеблюк С. В., Фізер Л. І. Роль фінансового аналізу у визначенні бізнес-стратегії торговельних підприємств. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/54.pdf
65. Стратегічний SWOT-аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища організації : Методичні рекомендації / Укладачі : З. І. Галушка, О. О. Лусте. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2021. 48 с.
66. Ткаченко А. М., Резніков О. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1. С. 101-106.
67. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2020. 434 с.
68. Тяхтій М. П., Громоздова Л. В. Фінансова стійкість корпорації : теоретичні аспекти аналізу. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2014. № 6. С. 54-62.
69. Фінанси підприємств : підручник / В. В. Сокурєнко, Д. В. Швець, С. М. Бортник, С. О. Ткаченко ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. 2-ге вид., допов. та перероб. Харків : ХНУВС, 2022. 292 с.
70. Фінанси підприємств : навчальний посібник / [Ситник Н. С., Смолінська С.Д., Ясіновська І.Ф.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 402 с.
71. Фінансова енциклопедія. URL : <https://ua.nesrakonk.ru/horizontalanalysis/>
72. Фінансовий аналіз промислових підприємств : навчальний посібник / за заг. ред. проф. В. Я. Нусінова ; ДВНЗ «КНУ», МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 511 с.
73. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник / М. Р. Лучко, С. М. Жукевич, А. І. Фаріон. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.
74. Фінансово-економічна безпека : стратегічна аналітика та аудиторський супровід : монографія / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекєтова ; за заг. ред. Т. В. Момот. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекєтова, 2015. 340 с.

75. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
76. Хмелюк А. В. Конспект лекцій з дисципліни «Фінансовий аналіз» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Кам'янське : ДДТУ, 2022 р. 124 с.
77. Хринюк О. С. Антикризове управління підприємством: Розрахункова робота : навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Економіка бізнес-підприємства» / КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 70 с.
78. Шаранов Р. С. Алгоритм антикризового управління підприємства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2021. Вип. 6(39). С. 288-296.
79. Штангрет А. М., Копилук О. І. Антикризове управління підприємством : навч. посібн. Київ : Знання, 2017. 335 с.
80. Шульженко Л. Є. Екосесент як галузь знань безпекознавства. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2013. № 2. С. 142-147.